

Uitgave Oudheidkamer Tiel en Omstreken

De Nieuwe **Kroniek**

tiende jaargang, nummer 3, december 2019

- Bloesmaconcerten: symbool van herrijzend Tiel
- Na 75 jaar: herdenken en vieren
- Van niets naar iets bijzonders, terug naar niets...
- De wederwaardigheden van Joods erfgoed en Tiel

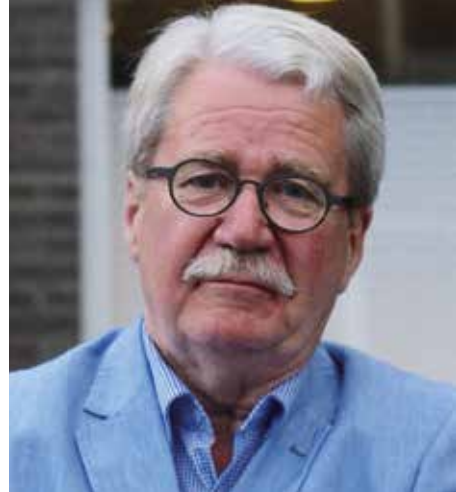

Inhoudsopgave

■ Voorwoord	3
■ Bloemsmaconcerten: symbool van herrijzend Tiel	4
■ Na 75 jaar: herdenken en vieren	21
■ De 'Kop van Koos' (van Elk)' weer terug in Tiel	24
■ Een oude herberg en een patronaatsgebouw	26
■ Van niets naar iets bijzonders, terug naar niets...	31
■ De wederwaardigheden van Joods erfgoed in Tiel	37
■ Erfgoed Symposium op 8 februari 2020	47
■ Actueel	48
■ Boekbesprekingen	50
■ Regionaal Archief Rivierenland	52
■ Flipje en Streekmuseum Tiel	53
■ Vereniging Oudheidkamer	55

■ Redactioneel   ■ Cultuur historisch nieuws   ■ Uit de vlooiënklap   ■ Flipje en Streekmuseum Tiel
■ Nieuws van het Regionaal Archief Rivierenland   ■ Boekbesprekingen   ■ Necrologie   ■ Extra nieuws

Voorwoord

Weet U het nog?

Juni jl. mocht ik – namens de vereniging – inspreken tijdens de avond van de gemeenteraad waar de begroting 2020 met daarin de verwerkte bezuinigingsvoorstellen werd besproken.

Wat was het geval?

Het college en daarin gesteund door de coalitiepartijen was voornemens m.i.v. 1 januari 2021 de relatie met de stadsbeiaardier te beëindigen hetgeen inhield dat vanaf die datum het carillon niet meer bespeeld zou worden!

Tijdens deze inspraakavond heb ik naar voren gebracht dat ons carillon hoort bij het unieke karakter van onze eeuwenoude stad en dat dit carillon door de Tielse bevolking is geschonken als sluitstuk en symbool van de wederopstanding van Tiel na vijf verschrikkelijke en vernietigende oorlogsjaren. Het pleidooi van de Oudheidkamer werd mede onderstreept door ruim 1700 handtekeningen van bezorgde burgers die het niet eens waren met dit voorstel.

Op 13 november 2019 vond de feitelijke begrotingsbehandeling plaats. Aanvankelijk was de discussie nogal moeizaam met

tamelijk wat ‘gehakketak’. Uiteindelijk kon iedereen zich vinden in het amendement waarin “het college tijd krijgt en actief op zoek gaat naar alternatieve dekking voor het resterende bedrag van € 20.000,- tot 2023.”

Ik ben blij dat er voorlopig een einde is gekomen aan deze verwarrende discussie. In mijn pleidooi voor het behoud van het carillon heb ik een aantal malen teruggegrepen naar het door het college opgestelde en door de raad geaccordeerde ‘Erfgoedplan 2019- 2023’.

In dat stuk staan prachtige volzinnen zoals “Tiel is Viel. Ons verleden, onze verhalen geven Tiel die unieke identiteit. Tiel heeft met haar erfgoed goud in handen! Het is onze taak om goed voor ons erfgoed te zorgen.” Ik vraag mij steeds af hoe verhoudt zich de inhoud van dergelijk Erfgoedplan met de kale realiteit van een bezuiniging van € 20.000,- op een begroting van ruim 126 miljoen euri.

Voor mij blijft het onduidelijk, maar voorlopig is het carillon gered!

Martin J. van der Mark,
Voorzitter.

Bloemsmaconcerten: symbool van herrijzend Tiel

Pierre van der Schaaf

Na de oorlog hebben inwoners van Tiel van 7 oktober 1946 tot 25 april 1979 kunnen genieten van optredens door internationaal vermaarde musici. Onder andere door zaalproblemen kwam aan deze reeks een einde om mondjesmaat in andere vormen te worden voortgezet. Hoe uniek waren de Bloemsmaconcerten eigenlijk?

Oudere Tielenaren kijken met weemoed terug naar de tijd dat Tiel werd verrijkt met de Bloemsmaconcerten. Grote namen kwamen naar Tiel om op te treden in Gustaaf Adolf, het Grachtenhuys, St. Joseph, fabriekskantines en de bioscoop Luxor. Willi Boskovski (befaamd vanwege zijn Nieuwjaarsconcerten) met zijn Weens Oktet, Clara Haskil, het Loewenguth Kwartet, Ingrid Haebler alsook bekende Nederlandse musici traden op in de ambiance zoals die door Bloemsma was gerealiseerd. Bloemsma, leraar klassieke talen aan het Tielse Gymnasium, was niet alleen een groot liefhebber van de klassieken maar ook van klassieke muziek. Hij had goede connecties met impresariaten en die legden de Tielse muzikliefhebbers geen windeieren. Daarnaast deed hij aan ‘persoonsgebonden

marketing avant la lettre’: bekenden en minder bekenden werden door hem persoonlijk benaderd om naar de concerten te gaan, iets dat door velen van hen als een eer werd beschouwd.

Wonden likken

Tiel likte na de oorlog haar wonden: het grootste deel van de binnenstad was vooral als gevolg van de beschietingen door de geallieerden verwoest. Daaronder het Spaarbankgebouw dat vanaf 1887 ruimte bood aan beroemde en minder beroemde woordkunstenaars en musici. Het werd door gebruikers een ‘paradijsje in de provincie’ genoemd en dat leidde tot een bloeiend

Ruïne van het Spaarbankgebouw in de Sint Agnietenstraat, 1945 (foto: Regionaal Archief Rivierenland)

toneel- en muziekleven in onze stad. Het zou bijna een kwart eeuw duren voor op dezelfde plek Theater Agnietenhof zou verruizen. En pas weer 20 jaar later, halfweg de jaren tachtig, zou de Grote Zaal, dankzij elektronisch verlengde klanken, weer geschikt zijn als concertzaal. Tot dan moest Tiel het doen met een voor concerten ongeschikte Maartenskerk en de voor kamermuziek geschikte en sfeervolle Cecilia Kapel. Het is tegen deze achtergrond eigenlijk niet verwonderlijk dat het bloeiende muziekleven van voor de oorlog vrijwel geheel teloor ging.

Muziek tijdens de oorlog

Gedurende de oorlog ontstond in ons land een kamermuziekcultuur als nooit tevoren. Voor musici en acteurs die niet meer op mochten treden, dit door hun weigering lid te worden van de Kultuurkamer, werd een alternatief circuit gerealiseerd in de vorm van 'optredens in de huiskamer'. Het publiek betaalde vaak in natura en kwam en vertrok gespreid om te voorkomen dat deze heimelijk georganiseerde optredens werden ontdekt. Het was allemaal in klein verband in de vorm van vooral voordrachten en kamermuziek. De Nederlandse orkesten traden overigens wel min of meer gewoon op: die werden collectief lid van de Kultuurkamer. Een van de neveneffecten van de Duitse heerschappij was opmerkelijk genoeg het fors opwaarderen van de salarissen van acteurs en musici in Nederland. Was het voor de oorlog vaak noodzakelijk bij te verdienen in, meestal, een kunstvreemde branche, tijdens de oorlog werd het hen mogelijk van hun vak te leven. Het huidige orkesten CAO-stelsel is overigens nog steeds gebaseerd op dat Duitse model!

Wiener Oktett (foto: privé archief auteur)

Na de oorlog werden zuiveringen doorgevoerd met als gevolg dat tal van kunstenaars voor kortere of langere tijd werden geschorst. Willem Mengelberg, internationaal vermaard als dirigent met overigens Duitse wortels, behoorde tot de zwaarst gestraften. Zijn naïeve kijk op het Nazisme werd, ondanks het feit dat hij zich inzette voor de Joodse musici van 'zijn' Concertgebouw Orkest, uiteindelijk veroordeeld tot een levenslange schorsing. Anderen overkwam dit, mede afhankelijk van hun onmisbaarheid, voor kortere of langere tijd.

Muzikale wederopbouw

Na de oorlog werd de opwaardering van de muzieksector voortvarend opgepakt. Provinciale orkesten werden geprofessionaliseerd en vooral in 'de provincie' verrezen tal van theaters en muziekschoolgebouwen. Ook de AOV, de toenmalige Arnhemsche Orchest Vereeniging die later werd omgedoopt tot Het Gelders Orkest onderging een kwaliteitsimpuls. Tegen die achtergrond was Gustaaf Adolf niet meer echt geschikt als concertzaal

en verdween het orkest langzamerhand, na gedurende meerdere jaren concerten te hebben verzorgd in de Maartenskerk, uit Tiel. De muzikale wederopbouw in Tiel vond vooral plaats in de vorm van een reeks kamermuziekconcerten van een, ook voor 'één van de belangrijkste steden van onze provincie', ongekend hoog niveau. Het kon wedijveren met series in de grote steden.

Musici kwamen graag naar Nederland met een, vergeleken met Frankrijk en Engeland, goede muziekstructuur met verhoudingsgewijs veel voor kamermuziek geschikte podia. Musici die het Nazisme hadden overleefd pakten de draad weer op en zochten podia om te spelen. Sommigen keerden terug naar hun land van oorsprong, anderen pakten vanuit het land waar zij een toevlucht hadden gevonden de draad weer op. In Tiel was het behelpen qua accommodatie. Men moest het doen met gebouwen als Gustaaf Adolf, St. Joseph, de Luxor Bioscoop en fabriekskantines. Maar musici waren wel wat gewend na de oorlog. In Duitsland was het aantal concertzalen door de bombardementen sterk gedecimeerd en in ons land zaten het Residentie Orkest, het Rotterdams Philharmonisch Orkest en het Utrechts

Gustaaf Adolf (foto: Peter Schipper)

Stedelijk Orkest decennialang (en Den Haag zit dat nog steeds!) zonder goed klinkende accommodatie. Positieve uitzonderingen waren bijvoorbeeld het Amsterdamse Concertgebouw, de Nijmeegse Vereniging en de Buitensociëteit in Zutphen. Voor het overige was het vaak behelpen met 'lucht van verschaald bier van afgelopen avond', de gymnastiekringen aan het plafond en de pilaren in de zaal om het dak van de zaal te schragen.

De start van het Tielse muziekleven na de oorlog

Tiel kende na de oorlog een 'vliegende start' want toen nog niet alle Tielenaars terug waren van de evacuatie klonk het eerste kamermuziek concert al. De start van een reeks die duurde tot het voorjaar van 1979 met, zoals eerder vermeld, als de drijvende kracht leraar Klassieke Talen aan het Stedelijk Gymnasium, de heer J.A. Bloemsma.

Op 21 augustus 1945 trad in Gustaaf Adolf het internationaal vermaarde Hongaarsch Strijkkwartet op. Dit op initiatief van de afdeling Tiel van 'Nederlandsch Volksherstel'. Het bezoekersaantal viel niet mee maar eind december 1945 vond toch een tweede concert plaats: een recital door violist Alexander Moskowski samen met pianist Roel Riphagen. De start was zo veelbelovend dat Volksherstel en Toonkunst Tiel de handen ineen sloegen en besloten een reeks kamermuziekconcerten op te zetten. Op 7 oktober 1946 vond het eerste van de Bloemsma-concerten plaats, zoals die later zouden worden genoemd. Het vinden van musici om op te treden was, net als nu, niet zo moeilijk: je speelt nu eenmaal om op te kunnen treden. En daarnaast was het als kamermuziekmusicus niet altijd

eenvoudig aan een redelijk belegde boterham te komen. Het was, zeker voor de Nederlanders, vaak 'schnabbelen en sappelen'. Veel musici, in zowel binnen- als buitenland, combineerden een orkestbaan, een eigen lespraktijk en het spelen in kamermuziekensembles met elkaar. Het weekschema zag er dan vaak als volgt uit: 's morgens repeteren met orkest, 's middags les geven en drie à vier avonden in de week concerten en vaak nog een matinee op zondagmiddag. De enige vaste vrije avond, vaak op maandag, werd dan gevuld met het dirigeren van een amateurorkest of koor. Provinciale orkesten gaven in die tijd soms meer dan 150 concerten per jaar!

De Bloemsmaconcerten boden musici de mogelijkheid te doen wat ze vaak het liefst deden: kamermuziek spelen, ongeacht of het Nederlanders of buitenlanders zijn. Overigens stonden op de programma's van de Bloemsmaconcerten vooral buitenlandse musici. Het aantal Nederlandse musici was verhoudingsgewijs laag. Zij zochten en vonden tot 1950 regelmatig emplooi in de vaak avontuurlijke en langdurige tournees door Nederlandsch Indië.

Op reis door Europa en verder

Het reizen na de oorlog had ook voor musici iets avontuurlijks. Instrumenten moesten worden ingeklaard op basis van eigendomsbewijzen en voorzien van een 'loodje' en ook de grenspassages vergden de nodige tijd. Bij tournees moest na aankomst veel worden geregeld betreffende onderdak en transport van mens en instrument.

De eerste tournee van het Concertgebouw Orkest naar de VS, in 1954, ging nog per

boot: twee weken heenreis en twee weken retour en binnen dat continent ging alles vooral per bus van zaal naar zaal. Het orkest was daardoor tweeëneenhalve maand afwezig op het thuispodium. "Dat nooit weer" werd toen besloten.

Binnen Europa reisde je als musicus tot in de jaren zestig vooral met de trein en bus van optreden naar optreden. Het Concertgebouw Orkest had zelfs een 'eigen NS trein' waarmee het door ons land en naar onze buurlanden reisde. Vergelijk dat met 2013: toen gaf het orkest vijftig concerten op zes continenten ter gelegenheid van zijn 125-jarig bestaan. Ik herinner mij uit halfweg jaren zestig tournees met lange treinreizen naar Polen (o.a. Warschau), Noorwegen (o.a. Oslo) en Oostenrijk (Wenen). In Warschau moesten zelfs stadsbussen uit de reguliere dienst worden gehaald om ons orkest richting Krakau te kunnen vervoeren. Wroclaw (Breslau) was nog niet herbouwd en het in het centrum van de stad aangelegde vliegveld lag er bij als een kale vlakte. Midden op de voormalige startbaan was een hotel gebouwd. Door gebrek aan grondstoffen waren er bijvoorbeeld geen gordijnen en toiletpapier: waar 'Het Beste' toen al niet goed voor was! Er vond een levendige ruilhandel plaats met de Polen: wij lieten veel van onze 'no iron' ('niet strijken') kleding achter in ruil voor kristal, partituren en wodka. Maar de gastvrijheid was hartverwarmend. En zo'n gastvrijheid jegens musici was er ook in Tiel waar Bloemsma de musici persoonlijk van de trein afhaalde om hen gastvrij te onthalen op zijn huisadres Dr. Bosstraat 1A. En van daaruit ging het naar de tot Tielse kamermuziekzalen omgebouwde accommodaties.

Vergelijk dat eens met november 2019 toen het Koninklijk Concertgebouw Orkest voor een twee weken durende tournee naar Taiwan en Japan afreisde voor een reeks concerten. En vanuit één hotel in Tokio kon heel het grootste eiland van Japan, dit dankzij de supersnelle treinen, worden bereisd.

De start en het einde

De start van de Volksherstel - Bloemsmaconcerten was op 7 oktober 1946 met het optreden van de cellist Johan Güttlich met de pianiste Nellie Streng - Pieters. Het feit dat beiden lid waren van de Kultuurkamer was geen beletsel al kort na de oorlog op te mogen treden. Over dat lidmaatschap was vaak veel te doen: lid worden waardoor je door kon werken of geen lid worden en maar zien hoe je dan je boterham verdiende. Of, zoals Wim Sonneveld na de oorlog zijn lidmaatschap rechtvaardigde: "Ik heb altijd gewoon gedacht: als het publiek nog eens een ogenblik z'n misère-van-alledag-van-bonnen-en-oorlog-en-concentratiekampen vergeten kan, dan draagt het diezelfde misère de volgende dag een beetje gemakkelijker. Die twee dingen heb ik geprobeerd te combineren, Kultuurkamer of geen Kultuurkamer."

Overigens vonden de concerten tot 1950 plaats onder auspiciën van Toonkunst afdeling Tiel waarvan Bloemsma voorzitter was. Na een breuk tussen Toonkunst en Bloemsma zette laatstgenoemde de reeks nog ruim twintig jaar onder eigen naam voort. Op 25 april 1979 kwam een einde aan de Bloemsmaconcerten met een optreden door de pianist Nikita Magaloff.

De programmering

Wie wanneer waar en onder welke condities optrad, en vaak nog optreedt, wordt al sinds jaar en dag bepaald door de impresariaten van de musici. Zij bepaalden (en bepalen) de marktwaarde en vulden de vrije data in de agenda van de musici met bijvoorbeeld een optreden in Tiel. Met als gevolg een tournee met concerten in Rotterdam, Amsterdam, Tiel en Utrecht. Dat Tiel door impresariaten als een soort 'stoplap' werd gehanteerd blijkt uit het feit dat regelmatig drie concerten binnen vier weken plaatsvonden met daarna weer een langere interval in de reeks. Ook bepaalden de Nederlandse impresariaten welke musicus uit hun 'stal' een buitenlandse solist moest begeleiden. Het mee op tournee laten gaan van de eigen begeleider van de solist was vaak duurder dan het inschakelen van een Nederlandse partner. Dat scheelde immers in hotelkosten en séjour (verblijfkosten).

Dat de Bloemsmaconcerten weinig tot geen overheadkosten met zich meebrachten leidde voor de impresario tot een voor hem gunstigere baten - lasten verhouding. Verder waren het echt 'andere tijden': nu kunnen de uitkoopsommen vrijwel nooit meer vanuit de recettes worden gedekt.

In de programmering van de Bloemsmaconcerten is ook een link te leggen met de snelle ontwikkeling die de 'geluidsdragers' toentertijd doormaakten. De uiterst breekbare 78 toeren platen met hun korte doorlooptijd maakten plaats voor de 33 toerenplaat en de kleine 45 toerenplaatjes. De afspeelapparatuur werd goedkoper en makkelijker hanteerbaar en de platenzaken kregen steeds beter gevulde bakken met vinyl.

De heer J.A. Bloemsma ontvangt in 1976 uit handen van burgemeester Broekens de erepenning van de gemeente Tiel als blijk van waardering voor de organisatie van zijn kamermuziekreeks. In het midden mevrouw Bloemsma. (foto: Regionaal Archief Rivierenland)

De grammofoonplaat kwam op en wat bleef ...

Vrijwel zonder uitzondering maakten de tijdens de Bloemsmaconcerten optredende musici grammofoonplaten. En daarmee sneed het mes voor hen aan twee kanten: zij konden optreden (en daarvoor werken musici) én zij promootten zichzelf. Kaarten voor de concerten waren niet alleen bij Bloemsma thuis maar ook bij de muziekhandelaren Hendrich (soms Hendricks genoemd) en Kooyman (ook wel als Kooiman geduid) te krijgen! Wat dat betreft is er de laatste decennia weinig tot niets veranderd: vrijwel alle kamermuziekmusici en ensembles zitten na afloop in de foyer van een theater met een stapeltje door hen ingespeelde CD's die ze graag, met de handtekeningen als grote plus, te koop aanbieden.

Één ding is er de afgelopen eeuwen niet veranderd. Violist Theo Olof omschreef zijn gevoelens na een concert voor musici herkenbaar in zijn uit 1958 daterende, en nog steeds alleraardigste en voor een deel zelfs nog actuele boekje 'Daar sta je dan'.

"Een paar minuten geleden waren er nog zo veel ogen op je gericht, was je het brandpunt van een gebeuren, juichte een gehele zaal je toe en nu sta je daar en lopen de mensen langs je heen. Daar sta je dan ...het zit hem in de snelle overgang, de schrille tegenstelling. Het ene moment ben je het middelpunt van het heelal, het volgende een uitgedoofd, nat, bezweet sterretje."

En niet meer dan dat ...!

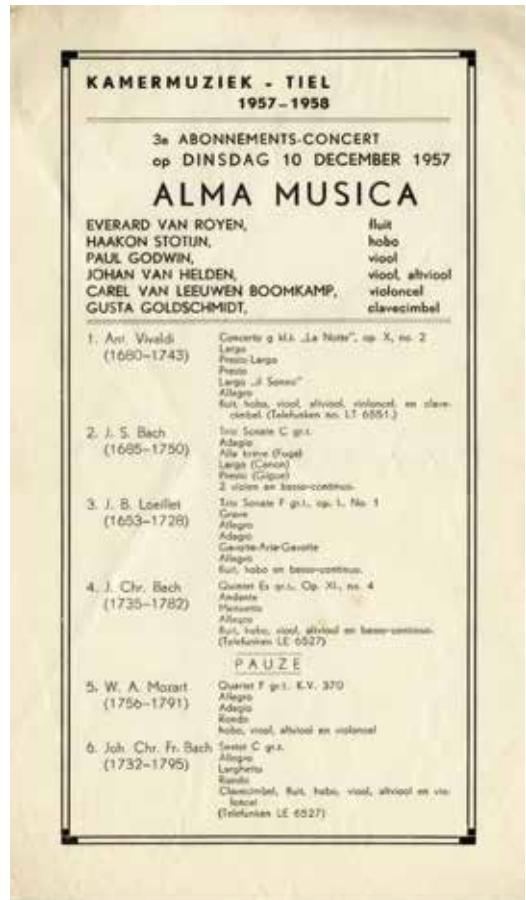

Een overzicht van de Bloemsmacconcerten

Gelukkig is het, dankzij het onvolprezen Regionaal Archief Rivierenland, mogelijk het grootste deel van de optredende musici en hun programma's te achterhalen. Vaak kon dat door bewaard gebleven programma-boekjes en soms aan de hand van kranten-artikelen.

Veel musici hadden een contract met de 'internationale stal' van Philips Phonogram en Decca, ook de Nederlandse musici.

Opvallende absentes in de programmering zijn Theo Olof, Herman Krebbers ("er zijn veel krabbers maar er is maar één Krebbers" schreef Theo Olof over zijn collega) en het Nederlands Strijkkwartet.

Het hoofdbestanddeel van de programmering bestaat uit het 'ijzeren repertoire'. Redelijk veilig en vaak gecomponeerd tussen 1750 en 1900 en 'een feest der herkenning'. Niet onopgemerkt kan worden dat de Duitse muziek wel gelijk na de oorlog werd geprogrammeerd maar dat het tot redelijk ver in de jaren vijftig zou duren voordat Duitse en Oostenrijkse musici de Tielse podia betraden. Een beeld dat overigens vrij algemeen was! Opvallend is verder het hoge aantal optredende en vermaarde strijkkwartetten en kamerorkesten, minder opvallend het hoge aantal pianisten. Pianorecitals zijn tot op de

dag van vandaag populair. Verder klonk er geen barokmuziek, in de jaren zestig toch volop in opkomst, en nauwelijks tot geen hedendaagse muziek ('piep-kras-knor' zoals iemand dat noemde). En als er al een moderner werk was geprogrammeerd, dan werd dat verpakt in een sandwich: tussen twee wel toegankelijke stukken in! In enkele recensies werd gewag gemaakt van een prachtige Steinway-vleugel die Gustaaf Adolf rijk was: een voor die dagen tamelijk uniek feit!

In het overzicht zijn waar mogelijk de gespeelde componisten genoemd met heren der wat aanvullende informatie.

1946 – 1947

7 okt **Johan Güttlich, cello m.m.v. Nellie Streng - Pieters, piano**
Programma onbekend: 'zes nummers'

21 nov **P. Swagerman, viool, begeleid door Dr. H.C. Rudersdorff en Jan van Weelden, piano**
Programma onbekend

Het was toentertijd nog niet algemeen gebruikelijk de optredende musici ook bij hun voornaam te noemen. Dat zou pas in de loop van de zestiger / zeventiger jaren algemeen gebruikelijk worden. Overigens kenmerkend voor die tijd dat de Dr. met voorletters en de niet gepromoveerde Van Weelden bij voornaam werd genoemd! Wat het gepromoveerd zijn met het pianospel van Rudersdorff te maken heeft is niet duidelijk: promoveren op het beheersen van een instrument behoort nog steeds niet tot de mogelijkheden! Het optreden vond plaats bij Van den Berg aan de Voorstad. Mogelijk dat Gustaaf Adolf al bezet was. Iets dat later ook leidde tot andere concertlocaties.

16 dec **Wolfgang Wijdeveld, piano**
Mozart – Van Beethoven – Chopin – Liszt – Albeniz.

Enkele weken van tevoren had Wijdeveld een program-mavoorstel ingediend met daarop een eigen compositie. Blijkbaar stemde Bloemsma daar niet mee in: het is niet terug te vinden op het uiteindelijke programma.

17 jan **Utrechts Strijkkwartet m.m.v. Jo van Ginkel, klarinet**
Mozart – Schubert – Borodin

Op 17 december 1947 werd door de NRU in samenwerking met de VARA een Jeugdconcert verzorgd. De inleider was de indertijd bekende muziekjournalist Wouter Paap (omdat hij veel en snel schreef had hij de bijnaam 'Waterpoep') terwijl het optreden werd verzorgd door Paul Godwin, viool, Joop Cantor, cello, en Jean Antonietti, piano.

1947 – 1948

17 okt **Nederlands Kamerkoor o.l.v. Felix de Nobel Clemens von Pape – E. Mengelberg – Poulenc – Badings – Ravel – Ernest Mulder – Diepenbrock**

20 dec **Trio Pasquier**
Beethoven – Schubert – Mozart

21 feb **Utrechts Strijkkwartet m.m.v. de klarinettist Jo van Ginkel**
Haydn – Mozart (Klarinet Kwintet) – Dvorak
Het bestond uit Wouter Tump en Jos Verkoeyen, viool, Nico Holthuijzen, altviool, en Rob Looser, cello, allen leden van het Utrechtsch Stedelijk Orkest. Jo van Ginkel was de solo-klarinettist van dit orkest dat later werd opgenomen in het Nederlands Philharmonisch Orkest).

14 apr **Willem Andriessen, piano**
Mozart – Beethoven – Chopin

1948 – 1949

8 okt **Georgette Hagendoorn, channonnière en Pierre Verdonck, piano**
Het programma heette 'Hart en Kroon' en was een van de zeldzame uitstapjes naar de 'lichte muze'.

23 nov **Trio Pasquier**
Beethoven – Reger – Mozart
Het trio, bestaande uit viool, altviool en cello, bestond uit drie broers en was aangewezen op een relatief beperkt repertoire.

7 mrt **André Navarra, cello en Ady Leyvastre, piano**
Couperin – Bach – Schubert ('Arpeggione Sonate') – Brahms

Navarra was een beroemde Franse cellist die veel sportte (naast zwemmen ook boksen) en die in 1939 als infanterist ten strijde trok tegen de Duitse troepen. Na de oorlog zou hij over de hele wereld faam verwerven. Het klassieke repertoire voor cello en piano is relatief beperkt. Daarom vermeldt het programma bewerkingen van composities van Couperin en Locatelli.

22 mrt (Nuovo) Quartetto Italiano

Mozart – Beethoven – Debussy

Dit strijkkwartet werd bekend doordat het, als een van de eerste en weinige, het gehele repertoire uit het hoofd speelde. Een andere nouveauté (voor die tijd) was dat een vrouw deel uitmaakte van het ensemble.

19 mei Julius Kätchen, piano

Mozart – Beethoven – Schumann – Chopin
– Mendelssohn – Debussy – Liszt

1949 – 1950

17 okt Theo van der Pas, piano

Chopin

Theo van der Pas was toentertijd de Nederlandse Chopin-specialist.

8 dec (Nuovo) Quartetto Italiano

Haydn – Beethoven – Debussy

12 jan Johanna Martzy, viool en

Jean Antonietti, piano

Handel – Bach – Beethoven – Debussy –
Szymanowski

De Nederlander Antonietti was een begaafd begeleider die tal van opnamen met haar maakte. De geboortige Roemeense violiste werd samen met enkele andere vrouwelijke violisten overvleugeld door mannelijke collega's als Menuhin, Heifetz en Kreisler. Mede door haar sterk anticommunistische houding raakte zij uit de gratie en stierf zij, vrijwel vergeten, op 54-jarige leeftijd.

26 jan Rosanna Bottai, piano

Beethoven – Schumann – Chopin – Debussy
– Granados – de Falla – Liszt

22 feb Géza Anda, piano

Haydn – Beethoven – Schumann – Ravel – Liszt

27 apr Quintetto Chigiano (pianokwintet)

Boccherini – Franck – Schumann

1950 – 1951

12 okt Jo Vincent, sopraan en Emmy van Eden, piano

Schubert – Moussorgsky – Caplet – Brahms
– Wolf met als toegiften liederen van de
Nederlandse componisten Catharina van Renes
en Catharina van Tussenbroek

Jo Vincent was de 'grande dame' van het Nederlandse Lied. Talloze malen zong zij als solist de Matthäus-Passion van Bach, o.a. onder Willem Mengelberg.

13 nov Andrés Segovia, klassiek gitaar

Gevarieerd programma met veel korte stukken

8 dec Clara Haskil

Bach – Scarlatti – Schubert – Schumann –
Beethoven

Haskil was een van oorsprong frêze Roemeense pianiste die vooral bekend is geworden vanwege haar Mozartvertolkingen. Voor Philips nam zij tal van platen op, onder andere met de Belgische violist Arthur Grumiaux. Grumiaux was één van de 'sterren op de plaat' die 'live' zelden aan het op de plaat technisch gepolijste niveau kon tippen.

19 jan Végh kwartet

Beethoven – Schubert – Smetana

5 mrt Janine Andrade, viool en Gerard Hengeveld, piano

Beethoven – Chausson – Debussy – Paganini
– Guarneri – Strawinsky

Gerard Hengeveld was behalve pianist ook componist. Hij componeerde o.a. een 'muziekquiz', te spelen door een kamermuziekensemble, waarin enkele tientallen thema's van bekende composities waren verwerkt. Schrijver dezes smaakte het genoeg in 1963 deel uit te mogen maken van dit ensemble met Hengeveld aan de vleugel. Het moeilijkst te raden thema: 'Les Préludes' van Franz Liszt.

1951 – 1952

**26 nov Gérard Souzay, bariton en
Jacqueline Bonneau, piano**

Peri – Scarlatti – Caccini – Schubert – Brahms
– Debussy – de Machault – Ravel

19 dec Nicolai Orloff, piano

(geen programma van bekend)

11 feb Elise Cserfalvi, viool en Géza Frid, piano

Handel – Bach – Brahms – Schubert – Paganini

3 mrt Amadeus Kwartet

Mozart – Brahms – Beethoven

Dit strijkkwartet telde drie voor de Nazi's uit Oostenrijk gevluchte joodse musici die zich in Londen vestigden. Daar vormden zij na de oorlog, samen met een Engelse cellist, het naar Mozart vernoemde strijkkwartet. Gedurende 40 jaar werd dit kwartet als het beste ter wereld beschouwd, zeker in het klassieke repertoire. Siegmund Nissel, de tweede violist, gaf o.a. kwartetlessen tijdens het Orlando Festival op Rolduc: een vakman die op beminlijke manier zijn rijke kennis en ervaring over kon brengen op jong talent.

24 apr Shura Cherkassky, piano

Bach – Liszt – Beethoven – Franck – Chopin
– Mompon – Ravel – Liszt

1952 – 1953

9 okt Jan Smetterlin, piano
Chopin

18 nov Leon Fleischer, piano
Schubert – Mozart – Brahms – Ravel

19 dec Johanna Martzy, viool en
Jean Antonietti, piano
Hendel – Honneger – Mozart – Brahms

17 jan Quatuor Loeuwenguth
Haydn – Ravel – Beethoven

Mede omdat er in Frankrijk verhoudingsgewijs weinig podia waren (en zijn) maakte het kwartet veel tournees. De primarius (1e violist) en de altist gaven al in de zestiger jaren cursussen kwartetspel in Duitsland. Dat ondanks het leed dat zij als joodse musici ondervonden van de Nazi terreur.

19 feb André Perret, piano
Franck – Beethoven – Chopin – Liszt

1953 – 1954

20 okt Paul Baumgartner, piano
(geen programma van bekend)

20 nov Wiener Oktet
Haydn – Mozart – Schubert (Octet)
De primarius van dit octet, strijkkwartet, contrabas, klarinet, fagot en hoorn, was Willi Boskovsky. Hij was niet alleen concertmeester van het orkest van de Wiener Staatsoper maar ook van de daaruit geformeerde Wiener Philharmoniker. Jarenlang dirigeerde hij het jaarlijkse Nieuwjaarsconcert vanuit de ‘Gouden Zaal’ van de Wiener Musikverein. Overigens een zaal waarin het heerlijk spelen is, zo is de ervaring van schrijver dezes!

7 dec Koeckert Kwartet
Von Dittersdorf – Dvorak – Beethoven
Het ensemble werd in 1939 opgericht als Sudeten-deutsch Streichquartett en werd in 1947 omgedoopt naar de primarius in Koeckert Kwartet. Het over de hele wereld vermaarde kwartet beëindigde zijn activiteiten in 1992.

14 jan Marie-Thérèse Fourné, piano
Bach – Brahms – Mendelssohn – Debussy

15 feb Robert Weisz, piano
Handel – Mozart – Prokofieff – Brahms – Schumann

20 apr Het Vrije Toneel met Anton Ruys en
Bob de Lange

27 apr Trio Pasquier (extra concert)
Schubert – Dohnany – Mozart

1954 – 1955

12 nov Wiener Oktet
M. Haydn – Beethoven (Septet) – Schubert (Octet)

12 jan Stross Kwartet
(geen programma van bekend)

Dit Duitse kwartet, vernoemd naar de primarius, trad op tussen 1922 en 1966. Dat het tot de internationale top behoorde blijkt uit het feit dat de leden in de Nazi-tijd waren vrijgesteld van de dienstplicht. Cellist Rudolf Metzmacher was regelmatig docent tijdens cursussen waarbij hij bekend stond om zijn strakke aanpak en het streven naar een volle klank.

21 jan Jan Smetterlin, piano
Chopin

17 feb Limburgsch Saxofoon Kwartet
Mozart – Tsjajkowsky – Haydn – Lonaux –
Mozart – Haydn – Pierné – Clérisse –
Bolzani – Bozza

Het ensemble behoorde tot de baanbrekende promotors van dit uit ca. 1840 daterende instrument. Het repertoire bestond, noodgedwongen door een gebrek aan originele composities, uit bewerkingen.

4 mrt Jeanne Marie Darré, piano
Chopin – Ravel – Debussy – Saint-Saëns

1955 – 1956

17 okt Hans Richter Haaser
Chambonnières – Chopin – Rameau – Daquin
– Beethoven – Bartok – Schumann

Haaser werd vooral bekend als vertolker van werk van Beethoven, Schubert en Schumann. Doordat hij in de oorlog diende bij de luchtafweer ging zijn techniek, door gebrek aan studiemogelijkheden, sterk achteruit. Het kostte het hem na de oorlog weer veel moeite de draad op te pakken.

- 25 nov Nicolai Orloff, piano
Chopin programma
- 9 feb Henryk Szeryng, viool en
Eduard Flipse, piano
Beethoven – Bach – Prokofieff – Saint-Saëns
– Marroquin – Halffter
- 22 feb Hamann – kwartet
Haydn – Mozart – Wolf – Schumann
- 25 apr Quintetto Boccherini
Boccherini – Schubert (Strijkkwintet)
Het kwintet, bestaande uit twee violen, altviool en twee celli, trad op tussen 1947 en midden jaren negentig. Het is vernoemd naar de componist en cellist Boccherini die meer dan 140 strijkkwintetten (strijk-kwartet met twee celli) op zijn naam heeft staan.
- 3 mei Stross Kwartet m.m.v.
Alexander Presuhn, altviool
Mozart (alle drie de Strijkkwintetten met 2 alt-
violon)

1956 – 1957

- 22 nov Quintet à vent français (Jean Pierre Rampal,
Pierlot, Lancelot e.a.)
Haydn – Vivaldi – Mozart – Françaix –
Honneger – Debussy – Damaso
*Het enige blaaskwintet (fluit, hobo, klarinet, fagot en
hoorn) in de serie. Het was samengesteld uit een aantal
Franse instrumentale grootmeesters! Rampal stimuleerde
indertijd veel (vooral) jongere vrouwen dwarsfluit te
gaan spelen!*
- 12 dec Eduardo del Pueyo, piano
Bach – Beethoven – Schumann – Granados
– Albezinz
- 11 jan Rudolf Firkusny, piano
Mozart – Schubert – Chopin – Janacek –
Moessorgsky

- 21 feb Henryk Szeryng, viool en
Gerard Hengeveld, piano
Schubert – Mozart – Bach – Paganini – Bruch
– Ravel
- 15 mrt Rogeri Kwartet
Haydn – Ravel – Mendelssohn
*De musici van dit uit Nederlanders bestaande strijk-
kwartet speelden, op de primarius na, in het
Concertgebouw Orkest. De leden waren Gerard den
Hartog en Jo Jacobs, viool, Klaas Boon, altviool en Joop
Klemann, cello.*
- 12 apr Quintetto Boccherini
Vivaldi – Cherubini – Schubert (Kwintet)
- 1957 – 1958
- 18 okt Stefan Askenase, piano
Chopin
- 22 nov Rogeri Kwartet
Mozart – Glazoenof – Schubert
- 10 dec Alma Musica
Vivaldi – J.S. Bach – Loeillet – J.C. Bach –
Mozart – J.C.F. Bach
*Dit ensemble behoorde tot de toonaangevende
Nederlandse ensembles. Door de samenstelling en de
kwaliteit van de musici, Everhard van Royen, fluit,
Haakon Stotijn, hobo, Paul Godwin, viool en altviool,
Johan van Helden, altviool, Carel van Leeuwen
Boomkamp, cello en Gusta Goldschmidt, clavecimbel,
konden zeer afwisselende programma's worden samen-
gesteld. Hun interpretaties werden toen geloofd maar
zijn ingehaald door alle ontwikkelingen op het terrein
van het streven naar 'authentieke' vertolkingen.*

- 31 jan Hans Henkemans, piano
Bach – Mozart – Beethoven – Debussy- Ravel
*Hans Henkemans is vooral bekend geworden als vertol-
ker van composities van Mozart en Debussy. Naast mu-
sicus was hij ook arts en als gevolg van fysieke proble-
men koos hij na enkele decennia op het podium voor
zijn praktijk als psychiater. In navolging van Theo Olofs
'Daar sta je dan' schreef hij het boekje 'Daar zit je dan'.*

- 24 feb Alexander Uninsky, piano
Chopin
- 26 mrt Albeneri Trio (pianotrio)
Mozart – Brahms – Schubert

1958 – 1959

- 14 okt Rudolf Firkusny, piano
Scarlattai – Beethoven – Chopin – Smetana
– Debussy – Prokofieff

14 nov **Ingrid Haebler, piano**
Scarlati- Haydn – Schubert – Debussy

14 jan **Quintetto Boccherini**
Boccherini – Schubert Kwintet

20 feb **Allegrì Kwartet**
Mozart – Dchubert – Dvorak

12 mrt **Edmund Kurtz, cello en
George van Renesse, piano**
Beethoven – Kodaly (solo-sonate) – Brahms
*Van Renesse was een begaafd pianist die zijn loopbaan
afslot als klankregisseur bij de radio. Hij was verant-
woordelijk voor de muziekregie van vele honderden
muziekopnames. Daarnaast verzorgde hij jarenlang
's morgens vroeg improvisaties voor de radio. Hoe goed
hij daarin was maakte ik mee tijdens een tournee door
Scandinavië. Na zijn optreden tijdens het laatste conc-
ert van de tournee, in een gigantische sporthal in
Kopenhagen, mompelde hij na het 3e Pianoconcert van
Beethoven 'Schubert'. Daarna speelde hij, in de stijl van
Schubert, een improvisatie waarin thema's uit alle op
het programma staande composities waren verwerkt.
Letterlijk 'meesterlijk'!*

24 apr **Vlach Kwartet**
Ravel – Janacek – Smetana

1959 – 1960

9 okt **Vitya Vronsky en Victor Babin, piano duo**
Mozart – Schubert – Rachmaninoff – Babin
– Debussy – Lutoslawsky

5 nov **Janacek Kwartet**
Haydn – Brahms – Smetana

16 dec **Les solistes de Bruxelles o.l.v.
Jacques Genty, Lola Bobesco, viool**
Corelli – Bach – Marcelllo – Mozart – Handel

8 feb **Nikita Magaloff, piano**
Mozart – Chopin – Prokofieff – Granados – Liszt

17 mrt **Quartetto Carminelli**
Haydn – Brahms – Schubert

30 mrt **Quartetto di Roma (piano-kwartet)**
Mozart – Schumann – Brahms

1960 - 1961

30 sept **Rudolf Firkusny, piano**
Bach – Mozart – Beethoven – Martin – Flothuis

19 okt **Züricher Kammerorchester o.l.v.
Edmond de Stoutz**
Handel – Bach – Bartok – Mozart – Purcell

7 nov **Ingrid Haebler, piano**
Haydn – Mozart – Schumann – Ravel

22 nov **Nicanor Zabaleta, harp**
Programma met veel korte werken waarvan de
meeste transcripties

14 dec **Carolyn Stanford, mezzo sopraan en
Rolf Albes, piano**
Carissima – Pergolesi – Durante – Eben –
Brahms – Gershwin – Folk Songs –
Spirituals

27 jan **Trio Pasquier, Gerard van Blerk piano en
Bernard de Vries, bas**
Beethoven – Mozart – Schubert
(Forellenkwintet)
*Schuberts Forellenkwintet behoort tot de weinige com-
posities voor piano, strijktrio en contrabas en werd in
Tiel herhaalde malen uitgevoerd.*

16 febr **Smetana Kwartet**
Mozart – Janacek – Smetana

27 maart **Fine Arts Quartet**
Mozart – Debussy – Schubert

1961 - 1962

16 okt **Daniël Wayenberg, piano**
Beethoven – Debussy – Prokofieff – Liszt
*De in 2019 overleden pianist Daniel Wayenberg is op
latere leeftijd alom bekend geworden als lid van de ge-
vleugelde vrienden met Pim Jacobs, Louis van Dijk en
Pieter van Vollenhoven. Voor die tijd trad hij op op nati-
onale en internationale podia.*

10 nov **I Virtuosi di Roma o.l.v. Renato Fasano**
Corelli – Albinoni – Vivaldi

11 dec **Tsjechisch Nonet**
Martinu – Srom – Beethoven (Septet)

23 jan **Würzburger Kammerorchester o.l.v. Hermann
Ruppert**
Handel – Bach – Haydn – Vivaldi – Mozart

31 jan **Quartetto Italiano**
Mozart – Beethoven – Ravel

21 feb **Nikita Magaloff, piano**
Mozart – Beethoven – Strawinsky – Schumann

19 mrt **Albeneri-trio (piano-trio)**
Mozart – Bthams – Dvorak

1962 – 1963

- 8 okt **Rudolf Firkusny, piano**
Bach – Mozart – Schubert – Schumann –
Debussy – Prokofieff
- 29 okt **Fine Arts Quartett**
Haydn – Beethoven – Brahms
- 7 nov **Wührer-Kammerorchester Hamburg**
(geen programma van bekend)
- 23 nov **Saarlandsch Kamerorkest o.l.v.
Karl Ristenpart met als solisten
Pierre Pierlot, hobo, en Ida Haendel, viool**
Handel – Bach (Concert hobo en viool) –
Mozart – Britten
- 12 dec **Quintetto Boccherini**
Boccherini – Schubert (Kwintet)
- 15 jan **Alicia de Laroccha, piano**
Spaans programma: Albeniz – De Falla –
Granados
- 26 feb **Ruggiero Ricci, viool en
Raymond Lambert, piano**
Mozart – Beethoven – Prokofieff – Paganini
- 14 mrt **Kamerorkest Tibor Varga**
Handel – Bach – Mozart
- 14 mei **Wiener Solisten o.l.v. Wilfried Böttcher**
Bach – Corelli – Bartok – Mozart

1963 – 1964

- 30 okt **Wiener Oktett: 100e concert in de reeks**
Brahms (Klarinet Kwintet) – Schubert (Octet)
- 11 nov **Jacques Klein, piano**
Beethoven
- 27 nov **Uto Ughi, viool en Eduard Flopse, piano**
Mozart – Bach – Franck – Paganini
- 12 dec **Trio di Bolzano (piano-trio)**
Beethoven
- 18 dec **Hans-Richter Haaser, piano**
Beethoven – Brahms – Moussorgsky
- 23 jan **Smetana Kwartet**
Haydn – Janacek – Dvorak
- 26 feb **Jorge Bolet, piano**
Beethoven – Liszt

13 mrt Praagsch Kwartet

Haydn – Janacek – Beethoven
Vooral om te beschikken over buitenlandse valuta werd het musici van achter het IJzeren Gordijn mogelijk gemaakt concertreizen naar het westen te maken. Van de gages werd een hoog percentage door de Staat achtergehouden terwijl familieleden als 'onderpand' achter moesten blijven in hun woonland. Novotny mocht in 1967 als kamermuziekdocent naar Duitsland waar hij vooral uit het westen afkomstige jonge musici de fijne kneepjes leerde over de Tsjechische muziek. In 1968 bevond zich bij een soortgelijke cursus een jonge Tsjechische trompettist die in augustus, toen de Praagse Lente omsloeg door de binnenkomst van de Russische troepen, voor een vrijwel onmogelijke vraag stond: terugkeren of blijven. Uiteindelijk is hij na afloop van de cursus teruggegaan naar Praag.

1964 – 1965

- 6 okt **Anton Kuerti, piano**
Beethoven – Schumann – Chopin
- 28 okt **Kamerorkest Tibor Varga**
Bach – Schubert – Mozart
- 18 nov **Smetana Kwartet**
Mozart – Janacek – Smetana
- 26 nov **Trio di Triëste (piano-trio)**
Brahms – Schubert
- 16 dec **Keller-Kwintet (met 2 altviolen)**
Mozart – Beethoven – Brahms
- 21 jan **Warschau-kwintet (piano-kwintet)**
Boccherini – Brahms – Dvorak
- 26 feb **Lois Marshall, sopraan en
George van Renesse, piano**
Handel – Purcell – Schubert – Brahms – Engelse volksliedjes
- 18 mrt **Berlijns Philharmonisch Octet**
Beethoven (Septet) – Schubert (Octet)
Zelden zijn in zo weinig jaren zowel Beethovens Septet en Schuberts Octet in een plaats als Tiel zo vaak ten gehore gebracht. Dit werd veroorzaakt door het relatief vaak optreden van het Wiener en Berliner Octet en andere ensembles in dezelfde bezetting.

1965 – 1966

- 28 okt **Michel Block, piano**
Schubert – Beethoven – Chopin – Rachmaninof
– Prokofieff

- 10 nov **Trio di Bolzano (piano-trio)**
Brahms – Mozart – Schubert
- 22 nov **André Tchaikowsky, piano**
Bach – Beethoven – Chopin – Debussy –
Strawinsky
- 21 dec **Yi-Kwei Sze, bas en**
Gérard van Blerk, piano
Brahms – Schumann – Moussorgsky
- 12 jan **Allegrì Kwartet**
Haydn – Ravel – Schubert
- 11 feb **Quartetto Italiano**
Boccherini – Dvorak – Schubert
- 23 feb **Yossef Zivoni, viool en Eugène de Canck, pia-
no**
Bach – Brahms – Fauré
- 7 mrt **I Musici (in het Luxor theater aan de
Waterstraat)**
Locatelli – Vivaldi – Mendelssohn (Octet)
De verspreiding en de grote populariteit van de ('spaghetti')muziek van Italianen als Vivaldi, Corelli, Manfredini en tal van andere componisten met een i aan het eind van hun naam, is voor een groot te deel te danken aan het virtuoze spel van deze Italianen in combinatie met de talloze grammofoonplaten die zij inspeelden. Zij speelden op moderne instrumenten, op een nu qua stijl gedateerde manier maar in aanzienlijk hogere tempi dan men toen gewoon was én met een opbeurende frisheid! Musici die werkten aan het op een meer authentieke manier uitvoeren van deze componisten, Hanoncourt, Koopman en Brügggen konden daarbij voor een belangrijk deel voortborduren op wat I Musici tweeweg hadden gebracht!
- 1966 – 1967**
- 26 okt **Niconar Zabaleta, harp**
Bach – handel – Viotti – Bousa – Tailleferre –
Farkas – Albeniz
- 8 nov **Martha Argerich, piano**
Bach – Chopin – Prokofieff – Ravel
- 18 nov **Janacek Kwartet**
Haydn – Brahms – Janacek
- 17 jan **Quintetto Boccherini**
Cambini – Boccherini – Schubert (Strijkkwintet)
- 10 feb **Nederlands Kamerorkest o.l.v.
David Zinman**
Handel – Mozart – Strawinsky – Wolf – Dvorak

Het in 1955 opgerichte orkest bestaat nog steeds maar maakt nu deel uit van de 'holding' Nederlands Philharmonisch Orkest. Oprichter en eerste dirigent was Symon Goldberg, voormalig concertmeester van de Berliner Philharmoniker en in 1934 naar Nederland gevlucht voor de Nazi's. Hij werd tijdens een tournee door Nederlands Indië verrast door de inval van de Japanners waardoor hij die periode in verschillende interneringskampen doorbracht. Daar gaf hij cursussen over muziek voor zijn medegevangenen. Na de oorlog vestigde hij zich in Nederland en de VS. Na zijn huwelijk met een Japanse pianiste zou hij zich tot zijn overlijden vestigen in ... Japan. David Zinman was zijn opvolger bij het NKO.

29 mrt **Kammermusik Ensemble Zürich**
Brahms (strijkkwintet) – Schubert (Octet)

14 apr **Warschau-Kwintet (piano-kwintet)**
Boccherini – Schumann – Dvorak

1967 – 1968

26 okt **Borodin Kwartet**
Borodin – Beethoven – Webern – Debussy
Uw auteur kwam op een bijzondere manier in aanraking met de primarius van het Borodin Kwartet, Rostislav Dubinsky, diens vrouw Edlina en de Russische violist Mark Lubotsky. Net als veel andere Joodse musici hadden zij in de Sowjet-Unie te lijden onder het antisemitisme. In het voorjaar van 1980 kregen zij toestemming het land te verlaten. Wel moesten zij hun kostbare violen daar achterlaten (maar op onnavolgbare wijze arriveerden die uiteindelijk nog eerder in Nederland dan zij zelf!). In Nederland werd door bevriende musici voor hen opvang geregeld en om hen financieel te steunen werd een benefietconcert georganiseerd door de (inmiddels geliquideerde) Streekmuziekschool Zuid-Oost Veluwe. Begeleid door het symfonisch bezette Jeugd Orkest van die school, met schrijver dezes als dirigent, traden de drie Russen op als solist. O.a. in de hen tot dan onbekende Concertone van Mozart. Het was een in alle opzichten geslaagde avond waarbij de 'kruisbestuiving' tussen de Russen (die alleen gedrilde jonge musici kenden) en de Nederlandse jongeren (die kennis maakten met spel van wereldniveau) het meeste bij bleef. Dubinsky's memoires van het muzikale leven in het Sovjet-Unie, 'Stormy Applaus' werd gepubliceerd in 1989. Het was een bittere getuigenis van het antisemitisme, professionele corruptie, politieke wringing en algemene angst die de Sovjet-culturele scene doordeesemde in de periode die Dubinsky beschrijft (1949-75). De Dubinsky's vertrokken naar Amerika en Lubotsky zette zijn loopbaan als solist, kamermuzikspeler en docent voort in en vanuit Nederland.

6 nov Hanae Hakajima, piano
Handel – Chopin – Schubert – Ravel

22 nov Sestetto Chigiano
Brahms (strijk-sextetten in Bes en G)

15 dec Kammermusik Ensemble Zürich
Mozart (klarinetkwintet) – Schubert (Octet)

24 jan Orchestre de Chambre Paul Kuentz m.m.v.
Nicanor Zabaleta, harp
Rameau – Haydn – Boïeldieu – Debussy –
Barber – Bartok

28 feb Tel Aviv Kwartet m.m.v. Yona Ettlinger, klarinet
Haydn – Mozart – Brahms (Klarinetkwintet)

3 apr Quartetto di Roma (piano-kwartet)
Mozart – Brahms – Dvorak

1968 – 1969

7 okt Stradivarius-trio
Beethoven – Schubert – Mozart

7 nov Novak Kwartet
Mozart – Janacek – Brahms

26 nov Edith Peinemann, viool en Helmut Barth, piano
Schumann – Bach – Brahms – Janacek – Bartok

18 dec Hans Richter-Haaser, piano
Beethoven

26 febr Benthien-kwartet m.m.v. Jost Michaels, klarinet
Haydn – Reger – Beethoven

20 mrt Kammermusik Ensemble Zürich
Bruckner – J. Strauss – Mendelssohn

25 apr Wiener Oktett
Schubert (Octet) – Brahms (Klarinet Kwintet)

1969 – 1970

7 okt Wührer Sextett
Mozart – Schönberg – Brahms

10 nov Orchestre de Chambre Paul Kuentz
Handel – Vivaldi – Mozart – Vivaldi –
Mendelssohn

17 dec Malcolm Frager, piano
Handel – Haydn – Beethoven – Brahms

9 feb Les solistes de Zagreb
Corelli – Bach – Vivaldi – Papandopulo –
Fortner – Mozart

23 feb Yi-Kwei Sze, bas en Gérard van Blerk, piano
Brahms – Schumann – Moussorgsky

12 mrt Dubravka Tomsic, piano
Scarlatti – Beethoven – Prokofieff – Liszt

9 apr Tatrai-kwartet
Beethoven – Brahms

1970 – 1971

1 okt Amatikwartet met Rudolf Jansen en
Anthony Woodrow.
Schubert – Brahms – Schubert (Forellenkwintet)
*Dit kwartet, bestaande uit de violisten Jacques Holtman
en Richard Kilmer, altist Ton Willems en cellist Ben de
Ligt, moet niet verward worden met het huidige Amati
Quartett en de Amati Ensembles van toen (Berlijn) en
nu. Alle ensembles zijn vernoemd naar de beroemde
Italiaanse vioolbouwer Nicolo Amati.*

28 okt Wührer Kwartet
Mozart – Pfitzner – Brahms

16 nov André Tschaikovsky, piano
Beethoven – Brahms – Schubert

2 dec Quartetto Italiano
Mozart – Schumann – Dvorak

14 dec Melos Kwartet
Beethoven – Schubert
*Dit kwartet, niet te verwarren met het Melos Ensemble
Londen, trad op tussen 1965 en 2005. De primarius, 1e
violist, van dit kwartet was Wilhelm Melchior. Ondanks
het feit dat hij vanwege een rugkwaal steeds meer voor-
over gebogen liep, hield hij het kwartet spel vol tot zijn
onverwachte dood in 2005. Rond 1975 had het kwar-
tet, met daarin de gebroeders Gerhard (altviool) en
Hermann Voos (cello) een repertoire opgebouwd van
liefst 120 werken! Door de vroegtijdige dood van
Melchior verviel de geplande afscheidstournee.
Melchior was niet alleen een begaafde violist maar be-
zat ook zodanige didactische vaardigheden dat hij jong
talent kon enthousiasmeren tijdens kamermuziekcur-
susen!*

21 jan Wührer Kammerorchester Hamburg
Bach – Stamitz – Mendelssohn – Britten

17 feb Nederlands Hoorntrio
Mozart – Beethoven – Schumann – Bartok –
Brahms (Hoorntrio)
*Het ensemble bestond uit Jaap Prinsen, hoorn, Jean
Louis Stuurop, viool, Rudolf Jansen (piano). Prinsen en
Stuurop (vernoemd naar de zanger en cabaretier Jean
Louis Pisuise) maakten deel uit van het Concertgebouw*

Orkest. Jansen was decennia lang een veel gevraagd begeleider van zangers die veel opnames maakte. Hij studeerde in Amsterdam bij o.a. zijn vader, de indertijd bekende organist en koordirigent Simon C. Jansen, o.a. bekend als cantor in de Westerkerk in Amsterdam.

15 mrt **Trio di Bolzano (piano-trio)**
Mozart – Schubert – Schubert

1971 – 1972

3 nov **Jeffrey Siegel, piano**
Bach – Schumann – Szymanowsky –
Tsjaikowsky – Prokofieff

24 nov **Wührer Sextett**
Schubert (Strijkwintet) – Brahms (Strijkwintet)

12 jan **Schubert Ensemble (strijkkwintet en piano)**
Boccherini – Schubert (Forellenkwintet) –
Franck

26 jan **Tel Aviv kwartet en Yona Ettlinger, klarinet**
Schubert – Brahms (Klarinetkwintet)

2 feb **Münchener Nonet**
Kreutzer (Septet) – Mozart (Hobokwartet) –
Schubert (Octet)

8 mrt **Tossy Spivakovsky, viool en**
Gérard van Blerk, piano
Tsjaikowsky – Beethoven – Bach – Debussy
– Paganini

De violist was in die tijd bezig met het reconstrueren van de manier waarop in de tijd van Bach viool zou zijn gespeeld. Hij liet een strijkstok fabriceren waarbij je met je duim de haren van de stok kon aanspannen en laten vieren. Nooit meer iets van vernomen ...

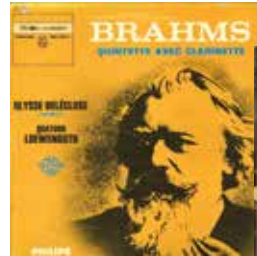
1972 – 1973

1 nov **I Solisti di Roma**
Vivaldi – Bottesini – Mozart – Rossini

3 jan **Tossy Spivakovsky, viool en**
Gérard van Blerk, piano
Mozart – Bach – Brahms – Paganini

31 jan **Jan Wijn, piano**
Haydn – Liszt – Ravel – Brahms
Jan Wijn werd halfweg de zeventiger jaren getroffen door verlamingsverschijnselen aan zijn rechterhand waardoor hij zijn concertrepertoire moest richten op werk voor de linkerhand. Hij is daarnaast bekend geworden als pedagoog met als leerlingen o.a. Wibi Soerjadi en de gebroeders Jussen.

22 febr **Alban Berg Kwartet**

Mozart – Berg – Schubert

7 mrt **Bartok Kwartet**
Beethoven – Brahms – Beethoven

15 apr **Shura Cherkassy, piano**
Mendelssohn – Beethoven – Chopin – Britten
– Meesiaen – Liszt

1973 – 1974

8 nov **Ingrid Haebler, piano**
Schumann – Chopin – Schubert

14 nov **Kellerkwartet met Eduard Brunner, klarinet**
Von Weber – Reger – Mozart (alle 3 Klarinet
Kwintetten)

28 nov **Praags Strijkkwartet**
Mozart – Janacek – Beethoven

19 dec **Concerto Rotterdam**
Corelli – Bach – Vivaldi – Elgar – Ditters von
Dittersdorf – Mozart

Dit Kamerorkest was samengesteld uit leden van het Rotterdams Philharmonisch Orkest. Onder hen hoboïst Heinz Friesen die in de regio ook bekend staat als dirigent van Harmonie Orkest Pieter Aafjes uit Culemborg.

23 jan **Haydn Trio**
Brahms – Schubert

20 feb **Willem Brons, piano**
Bach – Beethoven – Liszt – Chopin – Schubert

20 mrt **Tossy Spivakovsky, viool en**
Gérard van Blerk, piano
Brahms – Bach – Beethoven

1974 – 1975

15 okt **Aaron Rosand, viool en Gérard van Blerk, piano**
Vivaldi – Mozart – Brahms – Debussy – de
Sarasate – Ravel

28 nov **Vermeer Kwartet**
Haydn – Mendelssohn – Beethoven

11 dec Nikita Magaloff
Beethoven – Ravel – Strawinsky – Chopin

28 jan Beethoven Kwartet
Beethoven – Brahms – Fauré

19 feb Jan Wijn, piano
Beethoven – Chopin – Debussy – Albéniz

12 mrt Bartok Kwartet
Haydn – Beethoven – Schubert

1975 – 1976

15 okt Trio à Cordes Français
Beethoven – Reger – Mozart

12 nov Nash Ensemble
Beethoven – Schubert

26 nov Praags Kwartet
Dvorak – Janacek – Brahms

6 jan Eugene Indjic, piano
Beethoven – Schumann – Chopin – Liszt

20 jan Bartholdy Kwartet
Mendelssohn – Debussy – Schubert

2 mrt Jorge Bolet, piano
Chopin – Reger – Liszt

4 mei Quartetto Italiano
Schubert – Beethoven – Brahms

1976 - 1977

13 okt Jacques Klein, piano
Schubert – Beethoven – Brahms

2 nov Panocha Kwartet
Haydn – Mozart – Dvorak

10 nov Ulf Hoelscher, viool
Bach – Bartok – Paganini

12 jan Haydn Trio
Haydn – Dvorak – Schubert

25 jan Melos Kwartet met Enrique de Santiago, altviool
Mozart – Bruckner (Strijkkwintetten)

2 mrt Quartetto di Roma
Mozart – Beethoven – Brahms

13 apr Nelson Freire, piano
Beethoven – Rave; – Chopin – Villa Lobos –
J. Strauss

1977 – 1978

12 okt. Amsterdams Nonet

Schubert (Forellen Kwintet en Octet)
*Het ensemble bestond uit leden van het Concert-
gebouw Orkest en het toenmalige Amsterdams
Philharmonisch Orkest: Marion Pollard, piano, Johan
Kracht, viool, Gé de Vries Robbé, viool, Pieter
Roosenschoon, altviool, Wim Straesser, cello, Jan Everts,
contrabas, Harry Bijholt, klarinet, Joop Meijer, hoorn en
Kees Olthuis, fagot.*

2 nov Quartetto Italiano
Schubert – Brahms

30 nov Eugene Indjic, piano
Schubert – Schumann – Tansman – Chopin

11 jan Beaux Arts Trio
Haydn – Shostakovitch – Schubert

7 mrt Praags Kwartet met Sasa Vedomov, cello
Schubert – Janacek – Schubert (Strijkkwintet)

1978 – 1979

23 jan Hanae Nakajima, piano
Scarlatti – Schubert – Chopin – Debussy – Liszt

17 nov. Vermeer Kwartet
Beethoven – Wolf – Schubert

18 dec Trio di Milano (pianotrio)
Haydn – Ravel – Beethoven

16 jan Wührer Sextet
Bruckner – Brahms

25 apr Nikita Magaloff, piano
Beethoven – Schubert – Chopin

Het Comité Kamermuziekconcerten deelde in de loop van het seizoen mee dat de goed klinkende zaal van Luxor niet langer beschikbaar was. Daarmee kwam een eind aan ruim 30 jaar kamermuziek op het hoogste niveau in Tiel.

Geraadpleegde bronnen

- Regionaal Archief Rivierenland.
- Ervaringen van de auteur als uitvoerend musicus.

Na 75 jaar: herdenken en vieren

Emile Smit

Het kan niemand ontgaan zijn. In september jl. werd met veel vertoon de Slag om Arnhem herdacht. Duizenden verdrongen zich rond de Heelsumse heide, waar landingen van parachutisten plaats vonden. Het spektakel had verre de overhand. Heden ten dage moeten dergelijke vieringen kennelijk spannend zijn. We leven in een tijd van actief en interactief bezig zijn. Vermoedelijk hoort het bij de huidige 'beleving'. Het kan niet spannend genoeg zijn.

Twee dingen ergeren mij bij deze activiteiten. Ten eerste natuurlijk juist dat spektakel. De oorlog wordt tot een spannende karikatuur gemaakt. Je zou het bijna jammer vinden, dat je hem niet hebt meegemaakt.

Daarnaast ergert mij als Betuenaar het feit, dat iedereen lijkt te denken, dat de strijd na 26 september 1944 gestreden was. Er volgde nog een hongervinter (in West-Nederland) en de bevrijding. Dat in het rivierengebied de hel pas losbarstte na Market Garden, ontgaat vrijwel de hele rest van Nederland en zeker de pers. In Tiel alleen al stierven bijvoorbeeld nog 113 mensen ná de Slag om Arnhem. Kennelijk moeten we dan zelf maar iets doen om te herdenken en om de vrijheid van ons land te vieren.

Diverse organisaties hebben plannen voor herdenkingen en activiteiten. De meeste specifiek rond 4 en 5 mei, maar ook daarvóór is heel wat te doen. Hieronder zet ik alles op een rij, maar waarschuw daarbij wel, dat sommige zaken nog in het planstadium zijn en er nog wel een en ander kan veranderen:

Het onderwijs

De diverse historische verenigingen in de regio hebben een samenwerkingsverband gevormd, dat de naam Stichting Betuws Oorlogsverleden (SBOV) draagt. Deze stichting heeft de scholen in Tiel en omgeving aangeboden gastlessen te geven.

Ook Peter Schipper – oud-conservator van het Flipje- en Streekmuseum – bezoekt scholen om een verhaal te vertellen en hij doet dat meestal samen met een persoon die de oorlog nog heeft meegemaakt. Zijn programma heet: "Wat als het jou overkomt?".

De afdeling Educatie van het Regionaal Archief Rivierenland heeft een programma voor basisscholieren. Dat wordt in het archiefgebouw aangeboden en de leerlingen zien dan ook authentieke documenten. Het 4-meicomité benadert zoals elk jaar een basisschool om de oorlogsmonumenten voor een jaar te adopteren en te onderhouden.

De reizende tentoonstelling van de SBOV (foto: E. Smit)

Zinder en de Bibliotheek Rivierenland hebben het project Borderlands opgezet. Dat gaat om een herdenkingsroute voor groep 7, 8 + brugklas voortgezet onderwijs. Op een dag ergens in maart nodigt men de scholen uit om mee te doen aan de herdenkingsroute, waarbij op allerlei plekken in Tiel iets wordt geboden in het kader van 75 jaar bevrijding. De kinderen gaan in kleine groepen langs alle plekken en verwerken naderhand op school wat ze hebben geleerd, gezien en meegemaakt. Deze reflectie wordt vertaald in een serie kunstwerken die uiteindelijk hun plek moeten krijgen op de muren van de zgn. 'Berenkuil-rotonde'.

De stichting Ter Navolging Tiel verzorgt in het metaheerhuisje op de Joodse begraafplaats een expositie over de historie van de Joden in Tiel en de teloorgang van de joodse gemeenschap in de Tweede Wereldoorlog. Ook is een wandeling 'Ontdek Joods Tiel' beschikbaar.

Het is de bedoeling om begin 2020 het joodse erfgoed in het museum te restaureren en de opstelling ervan te vernieuwen.

Andere activiteiten in het voorjaar van 2020

De Oudheidkamer heeft twee herdenkingsborden in voorbereiding. Het ene komt bij de

ingang van de Kleine Willemswaard en herinnert aan de drie Waalcrossers (Geurt van der Zalm, Piet Oosterlee en Maarten Noordzij), die in deze omgeving actief waren en dit met de dood moesten bekopen. Het andere moet komen in de omgeving van de voormalige Julianaschool, waar meerdere verzetsmensen door de Duitsers werden opgesloten, waarna ze soms spoorloos verdwenen.

De SBOV heeft een 'reizende tentoonstelling' gemaakt. Dat zijn twaalf oprolbare panelen die kunnen worden opgesteld op de scholen of elders. Zeker zullen deze ook enige tijd in de bibliotheek te zien zijn.

4 mei

Het 4-meicomité organiseert al in de middag een rondgang langs de verschillende monumenten in Tiel, die niet in de stille tocht op de avond zijn opgenomen. Het gaat dan bijvoorbeeld om het monument op de joodse begraafplaats aan de Voor de Kijkuit.

Vanaf 18.30 u. is er de herdenking in de Sint-Maartenskerk, gevolgd door de stille tocht en de kranslegging bij vier monumenten. Om 20.00 u. volgen de twee minuten stilte bij de oorlogsmonumenten naast de Sint-Maartenskerk.

De Stichting Tour de Waal organiseert op 4 mei een struinroute bij Zennewijnen en daar wordt om 17.00 u. een krans gelegd bij het beeld van De Roeier.

Er zijn plannen om bij het Paardewater een hart van waxinelichtjes te plaatsen voor elke omgekomen Tielenaar.

5 mei

De Tielse middenstandsvereniging Hart van Tiel bereidt een project 'Thuiskomen' voor.

Het idee is een uitbeelding van de terugkeer uit de evacuatie. Daarbij wordt gedacht aan mensen die de zware tocht huiswaarts maakten, waarbij gebruik wordt gemaakt van oude voertuigen en kleding. Hieraan verlenen diverse groepen hun medewerking (De Elstars, de Dickensgroep en de Jongveteranen). Als locatie wordt gedacht aan de Echteldsedijk.

Lopers van Astylos brengen het bevrijdingsvuur uit Wageningen naar Tiel. Het 5-Meicomit e zorgt voor het ontsteken van het bevrijdingsvuur; ook Stichting Tour de Waal doet daaraan mee met medewerking van KTVM. De locatie is nog wat onzeker, omdat er tegenwoordig allerlei regelingen omtrent vuur in de open lucht zijn. Bij het Paardenwater vinden meerdere activiteiten plaats onder aansturing van 'Tour de Waal'. Het gaat om bijvoorbeeld om het passeren van oude legervoertuigen. Verder zullen vliegtuigen overvliegen en zullen er zelfs zogeheten 'vrijheidsbroodjes' worden uitgeworpen (het laatste is gebaseerd op de misvatting, dat de geallieerden ooit brood dropten in Nederland).

Publicaties

Er staan twee publicaties op stapel. De Oudheidkamer komt in april met een speciaal dubbelnummer van De Nieuwe Kroniek, dat geheel aan oorlog en bevrijding is gewijd.

De Stichting Tabula Batavorum presenteert op vrijdag 13 november 2020 de Terugblik nummer 21, waarin de ervaringen van de burgerbevolking in de Betuwe tijdens de Tweede Wereldoorlog aan de orde komen.

Andere zaken

Zowel op het Regionaal Archief als in het Flipje- en Streekmuseum zijn exposities in voorbereiding. In het museum zal dan de in de oorlog vermoorde Tielse kunstenaar Moos Cohen centraal staan.

Op (vermoedelijk) 26 maart organiseren Rijnbrink en Stichting WO2GLD in de bibliotheek een WO2 Vrijheidscafé. Dit maakt deel uit van een 'tournee' langs verschillende bibliotheken. In een caf esetting kunnen ge interesseerden hier langskomen met bijzondere verhalen of objecten uit de Tweede Wereldoorlog. Een lokale historicus en/of WO2-kenner zal dan het object beoordelen en met de persoon in gesprek gaan.

Daarnaast worden bijzondere verhalen en objecten aan een gesprekstafel besproken door een interviewer en mogelijk gefilmd door Omroep Gelderland.

Zoals al gezegd: veel is nog in voorbereiding. Er kunnen nog plannen veranderen of bijkomen. Maar stil zal het in Tiel (behalve op 4 mei om 20.00 u.) zeker niet zijn.

Voor informatie

Stichting Betuws Oorlogsverleden: info@sbov.nl

Tour de Waal: www.tourdewaal.nl/

Regionaal Archief Rivierenland:

educatie@rarivierenland.nl

5 Meicomit e: <http://5meicomitietiel.nl/>

Hart van Tiel: r.vandenberg@hartvantiel.nl

Bibliotheek Rivierenland:

www.bibliotheekrivierenland.nl/

Stichting Ter Navolging Tiel: www.ternavolgingtiel.nl

Stichting WO2 Gld: www.wo2gld.nl

De ‘Kop van Koos’ (van Elk)¹ weer terug in Tiel

Wim Veerman

Bij vele oudere Tielenaars is Koos van Elk, de bootjesverhuurder, nog een begrip. Het doet hen aan hun jeugd denken, toen ze als verliefde stelletjes een bootje of een kano bij Koos in de Haven huurden. Minder bekend zal de Tielse koperslager en kunstenaar Lex Ernste² zijn. Deze heeft namelijk ‘de kop’ van Koos in koper vervaardigd. Het is dit kunstwerk dat na jaren weer in de stad is teruggekeerd.

Koos van Elk

De in Dreumel in 1872 geboren Koos woonde tot 1948 in zijn huis op de Groene Krib. In dat jaar kocht de pas opgerichte watersportvereniging ‘De Waal’ het huis met het bijbehorende terrein. Dat huis is nu het clubgebouw van de vereniging. Koos was een markante figuur die iedereen herkende aan zijn onafscheidelijke pijp en pet. Zijn werk als scheepstimmerman had hij waarschijnlijk bij zijn vader geleerd die

een kleine scheepswerf had aan de, inmiddels gedempte, Oude Haven, die Koos later overnam. Bij de roeiboortjes kwamen later ook kano’s, die hij zelf bouwde of opknapte voor de verhuur. Hij was een vakman, maar in de botenbouw kwam de klad en vermoedelijk kwam de bootjesverhuur daarvoor in de plaats. Dat was nog lucratief als vrijetijdsbesteding toen de Waal nog niet zo druk bevaren werd. Voor een dubbeltje per uur kon je een roeiboortje of een kano huren. Zijn expressieve kop werd geschilderd door de Tielse kunstschilder Johan Ponsioen. Het hangt in het Flipje en Streekmuseum. Koos van Elk overleed op 19 november 1960. In hetzelfde jaar had een andere Tielse kunstenaar, Lex Ernste ‘de kop van Koos’ in roodkoper vervaardigd.

Lex Ernste.

De in 1913 in Boven-Leeuwen geboren Alexander Maria (Lex) Ernste was een

begaafd kunstenaar. Hij was daarin gestimuleerd door zijn Tielse oom en pleegvader Gerrit van Ijzendoorn. Van kunst kon je toen ook al niet leven en daarom had hij vele andere betrekkingen om in zijn levensonderhoud te voorzien. Zo werkte hij in de boekhandel, als inspecteur buitendienst bij de Volkskrant en deed kantoorwerk. Inmiddels in 1939 getrouwd, bleef hij zijn kunst met passie uitvoeren. Tijdens de oorlogsjaren begon hij met koper drijven. Eind 1950 werd hij zelfstandig kunstenaar en had uiteindelijk een eigen atelier achter zijn woonhuis in de Heiligestraat. Als zijn vrouw overlijdt in 1972 vertrekt hij twee jaar later naar Zwitserland en hertrouwt. Op 24 september 1982 overlijdt hij daar.

‘De kop van Koos’

Hoewel anoniem, is de gelijkenis met het bestaande schilderij en foto’s sprekend. Nergens is in het koper de

naam echter vastgelegd van de afgebeelde persoon. Wel heeft de kunstenaar het gesigneerd met de letter LE-60. Het is bijna onbegrijpelijk hoe iemand uit één plaat koper een dergelijke kop kan maken. Het moet een lastig en langdurig proces zijn geweest om het ook nog te laten lijken. Het werd vervaardigd in hetzelfde jaar dat Koos van Elk overleden is. Het werd door Ernste in opdracht van de huisarts F. Reus gemaakt. Na diens

overlijden erfden de tweeling Wim en later Joop Reus de kop. Bij laatstgenoemde heeft het elf jaar in Leek op zijn studeerkamer gestaan. Zijn erfgenamen boden het de Oudheidkamer aan, maar men had geen belangstelling voor dit lokale kunstwerk en is het uiteindelijk bij een particulier in Tiel terechtgekomen. Daardoor is na vijftig jaar 'de kop van Koos' weer terug in Tiel en dat verdient hij ook!

Noten

1. A. Nekeman, J. (Koos) van Elk 1872-1960. *Scheepstimmerman en bootjesverhuurder*. Artikel in: *Biografisch Woordenboek van Tiel. Deel 3. Tiel 2006. Pag. 59 t/m 62.*
2. P. Schipper en O. van der Wijk, Lex Ernste. *Koperslager & kunstenaar, Tiel 1992. Catalogus bij de gelijknamige tentoonstelling in het streekmuseum 'De Grootte Societeit'.*
3. Schipper, Lex Ernste 1913-1982. *Koperslager*. Artikel in: *Biografisch Woordenboek van Tiel. Deel 4. Tiel 2007. Pag. 57 t/m 60.*

Een oude herberg en een patronaatsgebouw

Peter Schipper

Het blijft kwakkelen met de oude historische bebouwing in Tiel. Aan de Voorstad heeft een projectontwikkelaar grootse plannen voor een luxe appartementengebouw en aan de Hoveniersweg staan ook allerlei ontwikkelingen op stapel.

Wonen op stand

Enige maanden terug verscheen er een advertentie op de makelaarsite Funda waarin drie nieuwe appartementen aan de Voorstad worden aangeprezen. Voor de somma van 750.000 euro kun je wonen op een historische plek, want, zo prijst de folder de peperdure woningen aan: “De naam van dit project stamt af van het voormalige Café Restaurant dat hier gevestigd was, ‘t Hof van Gelre.” Dat hier al weer een historisch pand het loodje legt en dat in de Voorstad zo langzamerhand geen enkel oud pand meer overeind staat, dat vermeldt de ronkende prospectus niet. Zo gaat opnieuw een ‘lieu de mémoire’, een in steen gestolde fluistering uit het verleden, zoals de Franse historicus Pierre Nora ze noemde, verloren.

De wijn vloeide rijkelijk

Dankzij de uitvoerige studie van J.A. Heuff, bij velen beter bekend als de schrijver Huf van Buren, weten we dat dit Hof van Gelre of Gelderland al in de achttiende eeuw een herberg was.¹ Hij verhaalt hoe de ridderschap van de Neder-Betuwe, die in feite de spil vormde waarom het bestuur en de rechtspraak toen draaide, er ‘teerde’ na vergaderingen over criminele- of waterstaatszaken. In de jaren twintig en dertig van de achttiende eeuw vulden rode en Rijnse wijnen rijkelijk de glazen van de heren. Verder stonden er brood, kaas, tabak en pijpen klaar en voor de paarden haver en hooi. Voor het berech-

Het witte pand geheel links is Het Hof van Gelre aan de Voorstad 21 in Tiel. Daarnaast op nr. 23 het voormalige café De Toelast (nu de Wibra). Situatie ca. 1965. (foto: Regionaal Archief Rivierenland)

ten van Jan Rutten in maart 1723 trokken circa tien heren drie dagen uit. Maar liefst 122 flessen wijn ontkurkte kastelein Crouwel. Op de derde dag moest hij onderdak bieden aan zestien paarden.

Hij schreef een rekening van 213 gulden, toentertijd een flink bedrag, voor wijn, eten, logies en daarbij nog 24 gulden voor mol (= een Nijmeegs bier) vuur, tabak, koffie, brandewijn en pijpen.

Cabaret, dansen en kunstgebitten

Vanaf het midden van de negentiende eeuw ontving de familie Den Biezen er de clientèle.² Gert Jan Peters, de bekende schrijver over oud Tiel en van stukjes in het dialect, kwam in 1905 naar Tiel om er als tijdelijk onderwijzer aan school C te beginnen.

Vrijdagavond was zijn 'verzet-avond', waarover hij schrijft: "Dan zong ik op de bovenzaal van Den Bies (Th. Den Biezen) in de

Voorstad (Hof van Gelre) bij de gemengde zangvereniging 'Amphion'. Na afloop (10 uur) gingen de herenleden hun kaartje leggen of 'n partijtje biljart spelen. En de dikke Willem Telkamp speelde er ober tot middernacht".³

De oude herberg had ondertussen een echte sociale functie gekregen, een ontmoetingsplaats voor leden van diverse verenigingen die er hun bijeenkomsten hielden.

Schaakvereniging 'Ons Genoegen' had er haar honk en 'De Katholieke Kring' hield er lezingen. Verder vonden er uiteenlopende activiteiten plaats, zoals een tentoonstelling van bloemen en groenten (1908) of een avond voor het inkopen van kunstgebitten (1916). Net als voor andere cafés was de kermistijd een drukke periode, vol muziek en amusement 'in het aardig gedecoreerde zaaltje'. Zo konden de gasten in oktober 1916 genieten van 'De Hollandsche Kluchtspelers'

onder leiding van Jean van Laar, die er zijn nieuwste klucht 'Teunis de Smokkelaar' op de planken zette. Vanaf 1912 zwaaide W.C. Telkamp de scepter in het Hof van Gelderland, totdat hij per 1 maart 1917 het hotel aan het Burgemeester Hasselmanplein, vanouds de Stad Deventer geheten, overnam van de familie H. van Ringelstein. Oudere Tielenaars kennen dit in 1973 afgebroken hotel als 'Terkamp', ook al werd het sinds 1946 voortgezet door J.J. Rouwhorst.

Het pand Voorstad 21 als Pop-Up-Store in 2018. Rechts de winkel van de Wibra en links de voormalige elektronicazaak van Piet Schreuders. (foto: Tineke Swaneveld)

Aan de bar in Het Hof van Gelre, oktober 1975. (foto: Regionaal Archief Rivierenland)

Na de oorlog

Het Hof van Gelre overleefde de voor Tiel zo desastreuze Tweede Wereldoorlog en na een grondige verbouwing in 1950 onder leiding van de architecten Negrijn en Oostdam nam uitbater H. Leenders het café in gebruik⁴. Hij zette de oude lijn voort en zo vinden we er uiteenlopende gezelschappen: van de buurtvereniging 'Onder Ons' (bewoners van de Adamshof), die daar hun feestavond hield, tot de deelnemers aan een worstelwedstrijd in de bovenzaal. Lang is Leenders niet gebleven, want per advertentie nodigde J.J. Rouwhorst als nieuwe directie in oktober 1953 gasten uit om "een dansje te maken in de geheel vernieuwde en gezellige zaal van 't Hof van Gelre."

Kort duurt ook deze episode. Al het jaar daarop komt er een uitbater die het aanzienlijk langer uithoudt: Arie van Herk uit

Advertentie Hof van Gelderland Den Biezen operette TC 25 oktober 1912

Krimpen aan de Lek. “Je wordt geboren als kastelein, of je wordt het nooit” was zijn ge- vleugelde uitspraak. Ook onder zijn leiding blijft het eeuwenoude etablissement een onderkomen voor allerlei verenigingen en particulieren uit Tiel en omgeving.

Hengelsportvereniging De Brasem houdt er haar St. Nicolaasfeest, de kinderen van wandelsportvereniging DWS gaan uit hun dak tijdens hun carnaval en Gert van Deick beleeft aan de Voorstad in 1968 zijn feestelijke huldiging, omdat hij vijftig jaar in dienst bij de firma Daalderop is. Regelmatig horen voorbijgangers de tonen uit de muziekinstrumenten van het Tiels Stedelijk muziekkorps tijdens de repetities. Begin juli 1969 worden de Tielenaars opgeschrikt door een alarme- rend krantenbericht: Arie van Herk besluit te stoppen. “Het werd me te druk. Vorige week maandag dacht ik: nou moet het afgelopen zijn”, motiveerde hij zijn besluit. Hij besloot van het café een slijterij te maken, waar ook nog wel eens een borreltje geschonken kon worden.

En uitgerekend dit pand met zo’n rijke, eeu- wenoude historie en de huiskamer van half Tiel moet het loodje leggen voor doorsnee projectontwikkelaarsarchitectuur?

De Hoveniersweg

De werkzaamheden aan het karakteristieke Patronaatsgebouw aan de Hoveniersweg zijn van start gegaan. Woningbouwcorporatie Kleurrijk Wonen gaat er appartementen rea- liseren voor mensen met zorgbehoefte. De stichtingsplaquette (1916) in het interieur vermeldt de namen van de oprichters van dit pand waar de jonge katholieke plantjes be- schermd moesten worden tegen het socialis-

Advertentie kunstgebitten Hof van Gelderland
TC 21 december 1916

De plaquette in het Patronaats-gebouw aan de Hoveniersweg, met de namen van de stichters en het jaartal 1916. (foto: particulier)

tische kwaad⁵. Dit tegeltableau zal worden losgezaagd en worden herplaatst in het nieuwe gebouw. Gelukkig heeft men er voor gekozen de monumentale voor- en zijgevel te laten staan, zodat het straatbeeld niet veel zal veranderen. Anders ligt het met het langs de stadsgracht gelegen ‘Grachtenhuis’, bij velen bekend als plaats waar partijen, feesten en dansavonden zijn gehouden. Dit pand zal verdwijnen. Wat de meesten echter niet weten is dat op deze plek ooit arbeiders zich in het zweet werkten. Hier had vanaf circa 1897 tot het faillissement in 1899 Gerardus van Fastenhout (1868-1901) onder de firmanaam ‘Stout en Co.’ zijn metaalwarenfabriek. Met haar negentig arbeiders behoorde deze fabriek tot de grotere metaalbedrijven, naast Daalderop en Kurz. In een volgende Kroniek kom ik uitgebreider op de geschiedenis van deze firma en haar producten terug.

Noten

1. J.A. Heuff, *De Neder-Betuwe en haar ridderschap. Werken van de vereniging Gelre, nr. 3, Gouda 1902*
2. *Voor zover niet anders vermeld zijn gegevens ontleend aan de Tielsche Courant.*
3. G.J Peters, *Tiel omstreeks 1900, Tiel 1957, p. 24. De toevoegingen tussen ( ) zijn van Peters.*
4. *Negrijn en Oostdam bouwden in Tiel onder andere: Fa. v.d. Zand Hoogeindsestraat 4; woonhuis Schaepmanstraat 53 en ijssalon Gerwi in de Weerstraat nr. 40.*
5. *Zie voor een stukje geschiedenis van het Patronaatsgebouw: Peter Schipper, Dichtgespijkerd verleden. In: De Nieuwe Kroniek, jrg. 6, nr. 3, september 2015, p. 6-7*

Bouwplan Hof van Gelre

Van niets naar iets bijzonders, terug naar niets...

Tussen kunst en kitsch in de Betuwe

Marjon de Lange

Het verhaal van het Tielse Gulden Vlies.

In februari van dit jaar was daar ineens die onthulling: "Het topstuk uit het Flipje Museum dat in een mooie vitrine lag te pronken blijkt nep!" De vitrine (van ca. € 7.000,-), geschonken door de Tielse Oudheidkamer, bleek opeens vele malen duurder dan de inhoud.

Hoe was het ook alweer?

In 2010 vond in het Drents Museum in Assen een tentoonstelling plaats met als thema 'Het goud van Georgië'. Onderdeel daarvan was een Gulden Vlies zoals dit rond 1970 gevonden werd in de buurt van Tiel, vindplaats Thedingsweert of de Alden Haag bij Zoelen. Speciaal voor dit unieke exemplaar van deze koninklijke onderscheiding werd de tentoonstelling in Drenthe met twee maanden verlengd. In de catalogus van de tentoonstelling 'Het goud uit Georgië' staat de hanger afgebeeld op pagina 163.

Amerikaan

Het sieraad was eigendom van de Amerikaanse antiquair/verzamelaar Stephen Herold. Volgens zijn website kocht hij de koninklijke onderscheiding van Dick van

Duijn die het weer erfde van zijn in 1992 overleden broer, Willem van Duijn. Laatstgenoemde was leerling op de Warmonderhof, een biologische land- en tuinbouwschool die gevestigd geweest is op het landgoed Thedingsweert, aan een uitvalsweg van Tiel. De website van de Amerikaan (www.antiquesatoz.com/sgfleece/thedingfleece.htm) geeft veel achtergrondinformatie over het vlies en ook over de orde van de Ridders van het Gulden Vlies.

Claes Vijgh

De koninklijke onderscheiding zou ooit toegehoord hebben aan Tiels bestuurder Ambtman Claes Vijgh. De Tielse Kroniek maakt ook werkelijk notitie van het feit dat de onderscheiding in 1559 door Philips II persoonlijk aan Claes Vijgh, de eigenaar van kasteel Alden Haag uitgereikt zou zijn. Helaas is Claes Vijgh geheel niet opgenomen in het koninklijk register en daarmee is het eerste punt van twijfel reeds opgeworpen.

Taxatie

Volgens de lezing van Amerikaan Stephen Herold werd het bijzondere voorwerp in september 2010 na de tentoonstelling in

Drenthe ter taxatie aangeboden aan de Londense veilingmeesters James Morton en Tom Eden. Zij stelden vast dat het om een hoog karaat gouden gegoten hanger ging, die in de Renaissance te dateren was. In 2014 keerde het Gulden Vlies naar Nederland terug in het museum in Tiel, waar het sindsdien als uniek Gulden Vlies in Nederland voor het publiek te zien is. Het enige andere Gulden Vlies in Nederland is in het bezit van de koninklijke familie. Het sieraad werd door de Amerikaan in bruikleen gegeven aan het Tiels museum, het kleine museum kon zo'n waardevol stuk natuurlijk niet aankopen.

Twijfel

Tegen het einde van 2018 begon de twijfel. Museumdirecteur Alexandra van Steen ontdekte een soort 'aanslag' op het sieraad en dat kan niet bij een stuk van hoog karaat goud. Edelmetaal heeft geen aanslag! Het kwam echter geen moment in haar op dat het museumstuk niet authentiek zou zijn. Immers: in 2010 had het nog onderdeel uitgemaakt van een tentoonstelling in het Drents Museum in Assen. Het sieraad lag toen al vier jaar in de speciale beveiligde vitrine, gesponsord door de Tielse Oudheidkamer, ter waarde van € 7.000,-- De Amerikaanse eigenaar had erop gestaan dat het kleinood verzekerd werd voor € 100.000,--! Toenmalig conservator van het Tielse museum, stadshistoricus Peter Schipper, is vanzelfsprekend volledig blind gevaren op de bevindingen van het Drents Museum.

Onderzoek

Eind 2018 liet de directeur van het Tiels museum het kleinood onderzoeken door specialisten zoals dr. Bertil van Os, natuurwetenschappelijk onderzoeker bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) in Amersfoort en Archeocare, vertegenwoordigd door dhr. J. Langelaar en mevr. drs. K. Abelskamp-Boos, laatstgenoemde beet zich vast in het artefact en heeft vele feiten boven water weten te toveren. Vooral onthullende. Daarover hieronder meer.

Mooi verhaal

Als slotsom van het hele liedje noemde de Tielse directeur alle commotie rondom het sieraad 'een mooi verhaal'. En dat leek het ook wel te zijn. Een nep-museumstuk, zowel het Drents als het Tiels museum leken 'erin geluid' te zijn. Door Archeocare en RCE werd bewezen dat de hanger slecht gegoten was en niet of nauwelijks was afgewerkt. Op verschillende plekken waren gietfouten te zien, zoals aan de binnenzijde van het oog. Het metaal blijkt hier niet goed in de mal terecht gekomen te zijn. Er was metaal zichtbaar enzovoorts.

Dit alles bij elkaar gaf een slordige, bijna amateuristische indruk en dat is volgens de deskundigen op zijn minst opmerkelijk voor een object met een dergelijke status. Ook het gewicht en soortelijk gewicht bleken niet te kloppen met massief goud, wat wel het geval zou moeten zijn bij een originele riddersorde. De deskundigen stelden bovendien vast dat de hanger nooit onder de grond gelegen kon hebben en al helemaal geen vier eeuwen. Iets dat later door de erfgenaam van de vinder bevestigd werd, en dus fout in

het prachtige rapport van de Amerikaan stond zoals ook op zijn website!
Het Tielse exemplaar bleek 'gewoon' een slecht gegoten kopie van een Gulden Vlies uit de jaren '50 van de vorige eeuw. Het is gemaakt voor Bijouerie Du Spectacle in Parijs, voor de film- en toneelwereld (van de hand van de firma Gutperle en Leblanc).

Commotie

De onthulling van de vervalsing maakte heel wat los. Bij historici, in de museumwereld, bij de Tielse Oudheidkamer, Tiel haalde de landelijke en zelfs de buitenlandse pers. 'Onze' vervalsing stond in de New York Times en in een Parijs nieuwsblad! De waarde van het sieraad was ongeveer 50 euro. Voor alle zekerheid is het inmiddels met verzekerd museum-transport geretourneerd aan de Amerikaanse eigenaar; kosten € 3.000,--. Dit om te voorkomen dat hij beweert dat Tiel te kwader trouw gehandeld heeft.

Stilte

Daarmee leek de kous af. Het was even stil rondom de Tielse vervalsing. Maar toch niet helemaal. Oudheidkamerlid Henk van der Linden is woonachtig op Thedingsweert.

Dick van Duijn,
(foto: privébezit)

Willem van Duijn,
(foto: privébezit)

Het hele verhaal zat hem niet lekker en hij besloot verder te zoeken. "Wel met gepaste voorzichtigheid", vertelt Henk, "ik hield constant rekening met de mogelijkheid van bewust vervalsen en verwachtte dat de deur ergens dicht gegoooid zou worden. Voorzichtigheid was geboden, ik ben immers geen rechercheur. De directeur van het Tielse museum noemde bovenstaand een 'mooi verhaal', ik wilde weten wat het werkelijke verhaal was. Bij mij begon het eigenlijk met een telefoontje van Willem Beekman, de vroegere directeur van de Warmonderhof. Hij vroeg mij of ik Willem van Duijn kende, een leerling uit de jaren zeventig."

Archeocare

Achteraf blijkt deze vraag verband te houden met het onderzoek van Archeocare. Karin Abelsma van die organisatie had zich, zoals al vermeld, inmiddels vastgebeten in het verhaal. Haar zoektocht liep echter op dood spoor. Willem Duijn bleek in 1992 overleden en zijn broer zou in de USA wonen en zo was het ding waarschijnlijk bij de antiquair en verzamelaar aldaar terecht gekomen.

Henk vertelt dat hij op zoek ging naar oud-klasgenoten. "Warmond is een dorp boven Leiden. De school voor biologisch dynamische landbouw was eerst daar gevestigd, vandaar de naam. In het tweede jaar van het bestaan van de school verhuisde zij naar Tiel. De school kocht rond 1970 het landgoed Thedingsweert voor één gulden. Willem van Duijn kwam uit Noordwijk, hij verhuisde met de school mee naar Tiel. Zijn broer, Dick, woont nog steeds in Noordwijk."

Willem en Dick van Duijn in waarschijnlijk Kenia. (foto: privébezit)

Klasgenoten

“Mijn speurtocht begon in maart van dit jaar”, vervolgt Henk, “bellen en e-mailen, weer bellen en zoeken, zoeken en nog eens zoeken. Ik vond wel klasgenoten maar die wisten van niks. Ik sprak zelfs met zijn beste vriend, Maarten Perdek, hij kende Willem van Duijn het beste, maar kon helaas niets over het Gulden Vlies vertellen. Op de website van de Amerikanen stonden twee namen van klasgenoten die ik ook nagetrokken heb. Ene Lode Bourez uit België, maar die wist nergens van. De andere was Frank Hulzebosch uit Canada, maar die was helaas overleden. Zijn zoon bevestigde wel dat Hulzebosch wel degelijk een verleden met Thedingsweert had. Zijn vader had er ook opgravingen gedaan en hij was nog in het bezit van een antieke handgreep van een doodskest. Helaas bleek die niets waard te zijn. Hoe Stephen Herold aan de namen op de website komt is mij een raadsel.

Karin van Archeocare zat intussen ook niet stil en de doorbraak kwam eigenlijk door een tip van haar. De Steltloper is een website van vogelaars uit Noordwijk. Op die site stond een ‘In memoriam’ voor Willem van Duijn, geschreven door Dick Hoek. Ik kreeg contact met de secretaris van de Vogelaarsvereniging en die vertelde mij dat de broer van Willem Duijn gewoon in Noordwijk woont!”

De waarheid

Via facebook en linked-in kwam er al in mei van dit jaar e-mail verkeer tot stand tussen Henk en broer Dick. Het duurde even voor Dick zijn uiteindelijke verhaal vertelde, bijvoorbeeld omdat de vakantie ertussen zat. “Ik durfde ook niet te veel te pushen, ik bleef toch voortdurend voorzichtig”, vervolgt Henk, “eindelijk op 15 augustus jongstleden kwam Dick naar Tiel. Hij wist niets van alle commotie rondom het nep-museumstuk, waar hij ook een rol in speelde en zijn ver-

haal is uiteindelijk veel minder spannend dan het eerder leek.”

Willem van Duijn bestond dus werkelijk, hij was een natuurliefhebber en hield vooral van vogels. Tijdens zijn zoektocht naar zijn favoriete diertjes kwam hij, volgens zijn broer, in een oud huis, ergens in de buurt van Tiel terecht. Daar vond hij het sieraad. Willems beste vriend, Maarten Perdek, bevestigt dit verhaal, het is natuurlijk lang geleden maar hij kon zich wel herinneren dat ze een keer ergens in onze regio op een zolder terecht gekomen waren waar allerlei toeneel-attributen lagen.

Erfenis

Willem van Duijn is begin jaren '90 van de vorige eeuw ongeneeslijk ziek terug gekomen van een verblijf in Afrika. Hij had geen partner en zijn vader, broer en zus hebben hem verpleegd tot zijn dood in 1992.

Willem heeft voor zijn overlijden wel het sieraad aan zijn broer Dick laten zien, hij zei dat hij het tussen een paar planken in een oud huis had gevonden.

Jaren later kwam Dick het kleinood weer tegen in een bak met oude moeren en bouten in het schuurtje van zijn vader. Dick poetste het op met brasso en deed het in de vaatwasmachine (!), hij heeft wat verstand van metaal en wist toen al dat hij niet met goud te maken had. Dick probeert het sieraad te verkopen via marktplaats maar vond geen koper. Op E-bay heeft hij meer geluk. Hij biedt het daar aan als 'hanger' en verkoopt het voor € 139,-- aan de enige die een bod doet, namelijk Stephen Herold uit de USA!

Ducaatgoud

Dick stuurt zijn erfstuk per post naar de USA, in een gewone envelop, tussen twee kartonnetjes. Maar eerst maakt hij nog een afgietsel van zijn Gulden Vlies.

Ten tijde van de tentoonstelling in het Drents Museum wordt Dick nog wel benaderd door de Amerikaan en door de heer Van Vilsteren, de toenmalige museumconservator. Zij wilden meer informatie van Dick over de vindplaats omdat die belangrijk is als bewijs van ouderdom en echtheid. Het afwijkende materiaal ten opzichte van echt goud werd intussen afgedaan als: "het exemplaar van Aldenhaagh / Thedingsweert nabij Tiel is vervaardigd uit ducaatgoud" oftewel uit omgesmolten munten.

Daarna was het stil. Dick hoorde niets meer over zijn verkochte erfstuk. Tot hij benaderd werd door Henk van der Linden, vanuit zijn woning op Thedingsweert.

Mysterie

Zonder de inspanningen van Henk was het Tiels Gulden Vlies een mysterieus verhaal gebleven. Nu is duidelijk dat het een verhaal is over 'misleiding, haantjesgedrag en het grote geld' zoals Tiels museumdirecteur Alexandra van Steen het terecht betitelde tijdens de opening begin november 2019 van haar tentoonstelling 'Echt waar?' over nep-kunst.

Zij kon het afgietsel dat broer Dick gemaakt had gebruiken om te vergelijken met de vervalsing die bij haar in het museum hing. Het bleek onomstotelijk om het zelfde exemplaar te gaan. Daarmee is een eventuele claim uit de USA te weerleggen.

Opgeblazen

Waarschijnlijk heeft de Amerikaan de hele zaak enorm opgeblazen. Hij is gewoon een handelaar die nog steeds op zijn website beweert dat hij een uniek exemplaar bezit van een Gulden Vlies uit de 16de eeuw. Intussen heeft hij zijn tekst wel aangepast. Nergens staat meer vermeld dat de echtheid bevestigd is door het gerenommeerde veilinghuis in Londen. Morton en Eden Auction onthoudt zich overigens van commentaar, net zoals het Drents Museum in Assen. De rol van hun toenmalige conservator is helaas niet helemaal helder.

Tenslotte nog een saillant detail: nadat bekend geworden was dat het Tiels museum een vervalsing in bruikleen had hoorde Alexandra van Steen van een collega bij het Rijksmuseum in Amsterdam dat hetzelfde ding na de tentoonstelling in Assen ook aan hen aangeboden was. Voor het grote geld, als zijnde origineel en antiek én als bodemvondst. Het Rijksmuseum wilde het niet kopen omdat zij vaststelden dat het om een vervalsing ging, toen al...

FEST tentoonstelling 'Echt waar?' Namaak Gulden Vlies met de ontwerptekening van de firma Le Blanc - Granger & Gutperle (foto: Peter Schipper)

Twee musea besteden aandacht aan namaak kunst: het Flipje en Streekmuseum in Tiel, waar behalve het namaak Gulden Vlies tot en met 22 maart 2020 ook vervalst werk van grote kunstenaars is te zien.

Het Gorkums Museum heeft de tentoonstelling 'Het geheim van de Meester' in huis. Charlotte Caspers schilderde reconstructies van werk van Piet Mondriaan, Karel Appel, Claude Monet, Jan Sluijters en anderen. Te zien tot 16 februari 2020.

De wederwaardigheden van Joods erfgoed in Tiel

Pierre van der Schaaf

De laatste tijd is er sprake van een toegenomen belangstelling voor het Joodse erfgoed en verleden in Tiel. Dat uitte zich in tal van activiteiten die samen kwamen, al dan niet in de aanloop naar het stilstaan bij '75 jaar vrede in Nederland' in 2020, en leidden tot het 'graven in het verleden'.

Eerste steen Sjoel, uit 1837 (foto: auteur)

In de aanloop naar die herdenking, met de start van tal van activiteiten op zowel landelijk als provinciaal niveau vond en vindt ook een aantal niet gecoördineerde activiteiten plaats in Tiel. Een groot aantal daarvan met een duidelijk raakvlak met de eertijds zo bloeiende Joodse gemeenschap in Tiel. Die telde rond 180 jaar geleden meer dan 350 leden, had een eigen synagoge ('sjoel') en een eigen begraafplaats, telde verschillende verenigingen en had een eigen 'Joodsche school' voor Joods onderwijs. Een mooie aanleiding eens stil te staan bij een aantal aspecten van dat deel van de Tielse bevolking dat enerzijds wél en anderzijds geen aparte plaats innam binnen de kleinsteedse gemeenschap.

Presser & De Jong

Over de Tielse Joodse gemeenschap is verhoudingsgewijs weinig bekend gebleven. De beschietingen van Tiel tijdens de winter 1944 / 1945 hebben ook een belangrijk deel van het Joodse archief vernield en van 'oral history', 'mondeling overgeleverd verleden', kon nauwelijks sprake zijn omdat van de bijna 60 leden tellende Joodse gemeenschap aan het eind van de oorlog slechts weinige van hen waren teruggekeerd van de sjoa.

Toen stond de wederopbouw op het programma en likte de gedecimeerde Joodse gemeenschap in ons land haar wonden. Pas na het in 1965 verschijnen van het boek 'Ondergang, de vervolging en verdelging van het Nederlandse Jodendom 1940 - 1945' van de historicus Jacques (Jakob) Presser (1899 – 1970), de tussen 1960 en 1965 uitgezonden TV-serie 'De Bezetting' van Lou de Jong (1915 – 2005) en het door laatstgenoemde tussen 1969 en 1994 geschreven 14-delige standaardwerk 'Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog', ontstond er bredere belangstelling voor wat er met de Joodse bevolking was gebeurd. Weinig herinnerde toen meer aan die ooit levendige gemeenschap. De meeste woningen van de Joodse wijk waren 'onbewoonbaar' verklaard. Op het Waterlooplein, waar eertijds een bloeiende Joodse markt was, verrees de Stopera en door de verbreding van de Jodenbreestraat verdween tenslotte vrijwel het laatste stukje Joods Amsterdam. In de jaren daarna werden de vier voormalige Hoog-Duitse Synagogen (de Grote Sjoel uit 1671, de Obbene Sjoel uit 1685, de Dritt Sjoel uit

1700 en de Neie Shul uit 1750 / 1752) omgebouwd tot het Joods Historisch Museum en werden deze samen met de 'Snoge', de Portugees-Joodse Synagoge uit 1675, in 1987 uiteindelijk de belangrijkste pijler van de herinnering aan het Joodse verleden van Nederland. Ook voor de Mediene ('gewest'), alle joodse gemeenten buiten Amsterdam. In het Joods Historisch Museum staat pontificaal, en jaarlijks door honderdduizenden bezoekers uit de hele wereld gezien, de marskramerskist waarmee Eli van Blijdesteijn (1858 – 1933) rond de vorige eeuwwisseling de boerderijen en dorpen aandeed om daar zijn textielwaren ('manufacturen') te slijten.

Al in 1950 Joods Monument in Tiel

Terwijl er in Amsterdam anno 2019 nog steeds 'stennis' (Jiddisch / bargoens voor 'ophef') bestaat over het aan de Weesperstraat te verrijzen monument ter herinnering aan de 104.000 vermoorde Nederlandse Joden, Sinti en Roma, had Tiel al in 1950 een monument ter herinnering aan de 29 leden van de Joodse Gemeente Tiel die waren vermoord. Het monument werd opgericht achter het metaheerhuisje op de Joodse begraaf-

Manufacturenkist van Blijdesteijn
(collectie: Joods Historisch Museum)

Kop Joods monument - hersteld in 2016 (foto: auteur)

plaats en staat daar, vrijwel altijd onopgemerkt. Ook om veiligheidsredenen is deze begraafplaats alleen tijdens door de stichting Ter Navolging Tiel verzorgde 'Open Dagen', andere publieksactiviteiten en op aanvraag toegankelijk. Op initiatief van die stichting, met vrijwilliger Gerard als stuwende kracht, is het opschrift ('In Memoriam' met een Davidsster met daarbinnen '1940 – 1945') op het monument in 2016 geheel hersteld. Ook werden de namen van hen die niet terugkeerden door vrijwilliger Rick, ook van de stichting Ter Navolging Tiel, opnieuw ingekleurd. Nu, anno 2019, rest het herstel van de onderbouw van het monument. Het plateau is verzakt en voor een deel is de bekleding verdwenen. Dat terwijl de marmen plaat, met daarop de 29 namen van hen die nooit terugkeerden, wankel in zijn omringing 'hangt'. Maar voordat er actie kan worden ondernomen moet eerst de oorzaak van het verval worden aangepakt: het kappen van de (door her-plant te vervangen) boom die al sinds decennia zorgt voor een gestaag ondermijnen van zowel de uit 1876 daterende muur als het monument.

De Joodse gemeenschap in 1946

Door een bewaard gebleven, (waarschijnlijk) aan de Nederlandsch Israëlitische Hoofdsynagoge gericht, rapport van de hand van (Keur)slager Sal Manassen, d.d. 20 juni 1946, wordt het beeld helder. Als antwoord op vraag 7 ('aantal gezinnen voor de oorlog') luidt het antwoord 'plm. 15 gezinnen'. Het antwoord op vraag 8 (het aantal gezinnen nu [1946]) luidt '4 gezinnen plus 2 personen'. En op vraag 9, 'het (huidige) aantal kerkelijk meerderjarige mannen' (vanaf 13

jaar) luidt het antwoord: 6. En dat betekende vanaf dat moment het eind van de Tielse Joodse gemeenschap. Dit omdat een Joodse religieuze bijeenkomst alleen plaats kan vinden bij 'minjan': de aanwezigheid van 10 meerderjarige Joodse mannen. Het aantal gezinnen nam na 1946 verder af door verhuizingen naar het westen des lands en emigratie ('alia' naar Israël).

Uiteindelijk bleven er twee families over waarvan de Joodse wortels algemeen bekend waren: de modiefamilie Van Blijdesteijn en de slagersfamilie Manassen. Dat terwijl de gemeente Tiel in 1941, volgens een opgave aan de Duitse bezetters, nog 59 Joodse inwoners telde. Daaronder overigens een aantal 'halve' en 'kwart' Joden dat de oorlog overleefde doordat de Duitsers uiteindelijk niet meer de tijd kregen ook hen te vermoorden. Het is overigens mogelijk dat er meer, al dan niet hun geloof praktiserende, Joden in Tiel woonden en wonen: veel Joden hebben er, zeker sinds de oorlog, de voorkeur aan gegeven, vanwege hun eigen 'gevoel van veiligheid', voor de 'religieuze anonimiteit' te kiezen.

Tiel en de Joden na de oorlog

Ook in Tiel stond het herstel van de oorlogschade nog tal van decennia na de oorlog centraal. Tot in de eenentwintigste eeuw werd er gewerkt aan het 'vullen en herstellen van gaten' die het gevolg waren van de beschietingen tijdens de winter 1944 / 1945. Sal Manassen was enkele jaren druk met het weer als slagerij en woonhuis in kunnen richten van zijn pand aan de Kerkstraat 9. Gelukkig is correspondentie, of liever de worsteling van Manassen met leveranciers,

menigmaal over de schaarste aan grondstoffen en materiaal en de overheid, bewaard gebleven. In de afgelopen ruim 70 jaar, men denke aan de aardbevingsschade in Groningen, is er maar bitter weinig veranderd qua attitude vanuit de overheid en de snelheid van afhandeling. Dus duurde het en duurt het ...

Daarnaast was hij (mede) uitvinder van de 'slavink' en stuwende kracht achter het Gilde van de Keurslagers. Daarvan getuigen ook het Keurslagersschildje en de bijbehorende draagspeld die hij voor zijn inzet ontving. Aangezien geen van zijn zonen voor het slagersvak voelde sloot de zaak vroeg in de jaren zeventig.

De familie Van Blijdesteijn, met aan het roer eerst Maurits van Blijdesteijn met diens echtgenote Evalien, later opgevolgd door hun zonen Eli en Franklin, zette zich volop in voor het herstel van het pand aan de Voorstad en het oppakken van het bedrijf. Mede door de collegiale ondersteuning van tal van diens collegae tijdens en na de oorlog kon dat in relatief korte tijd. Van Blijdesteijn is nu een van de grootste zelfstandige modehuizen van ons land en daar staat nu al weer de 6^e generatie aan het hoofd.

'Tiel is nie viel' !?

De herkomst van het gezegde 'Tiel is nie viel' is niet geheel duidelijk. Een van de opties is dat het slaat op de landbouwgrond die richting het westen steeds slechter wordt: 'Tiel is nie viel, (Zalt)Bommel is rommel, en hoe dichter bij Dordt, hoe rotter het wordt'. Een andere optie is dat 'Tiel is nie viel en in Bommel is het ook een rommel' (met het

NIW als bron) slaat op het feit dat zowel in Tiel (Ephraïm werd Tilanus) als Zaltbommel (Philips: de voorvaderen van de latere gloeilampenfabrikant in het zuiden des lands) door Joden werd gekozen voor de overgang naar het Christendom. Tenslotte is het 'Tiel is nie viel' wellicht ook terug te voeren op de inhoud van een brief aan zijn ouders in Amsterdam van een bij de Kostschool voor Israëlitische Jonge Heeren inwonende leerling van Asser Hirsch. Alle drie de achtergronden kloppen overigens.

De grond wordt richting Dordrecht inderdaad steeds slechter en de kerstening van Joden was (en is) de Joden 'een gruwel'. En verder was en is Tiel qua uitgaansleven, ook voor jongeren, niet te vergelijken met dat in Amsterdam!

Tiel was echter geen onbeduidende stad. Daarvan getuigen meerdere advertenties in het NIW (Nieuw Israëlitisch Weekblad) waarin als wervend tekstonderdeel werd gemeld dat Tiel een van de 'voornaamste steden' van Gelderland was!

Advertentie uit het NIW 03 februari 1871

Hebreeuws leesplankje (collectie: Joods Historisch Museum)

Joods kinderleven in de Mediene

In de loop van de 19e eeuw werd het Jiddisch officieel als voertaal verboden maar wat bleef, was de Joodse les die buitenschools werd verzorgd. Er werd, naast de rituelen, veel aandacht besteed aan het leren van Hebreeuws. Daarvoor werden, tot in het begin van de 20e eeuw, speciale leesplankjes gebruikt om het Alef Beet (Hebreeuwse alfabet) aan te leren. Het was voor Joodse ouders niet altijd eenvoudig om hun kinderen in de Joodse leer te laten onderwijzen en voor de kinderen niet altijd even leuk. Dat blijkt uit het verhaal dat een overlevende van de sjoa ooit aan schrijver dezes vertelde. Daaruit kwam naar voren dat de pedagogische kwaliteiten van de reb-

be (de 'leraar' en niet de voorganger!) nog wel eens wat te wensen over lieten. Toen de geleerde de tucht een keer niet kon handhaven besloot hij het meisje, dat in zijn ogen de grootste belhamel was, te straffen door het in een kast te plaatsen. Toen haar vader haar op kwam halen en ontdekte dat zijn dochter was opgesloten betekende dat gelijk haar laatste Joodse les! "Niet tot mijn verdriet" betoogde zij later als hoogbejaarde! Dat dit soort problemen van alledag was blijkt uit wat de Tielse Sara Ephraïm, later overgegaan tot het christelijke geloof en door haar vader van achternaam veranderd tot Sara van Gelderen, begin 19e eeuw aan het schrift toevertrouwde.

Zij schreef over haar leven thuis onder andere: “Als afstammeling van een braaf en vroom Joods geslacht, genoot ik met mijn broeders en zusters, een bijzondere opvoeding. Van jongs-af werden wij door onze grijze vader in de Israëlitische Godsdienst onderwezen, en met gestrengheid daarin opgevoed. Ik was de oudste en dus ook het eerst op de Christelijke school. Mijn moeder, ook een stipte Jodin in haar Godsdienst, ging naar de schoolmeester om te verbieden, dat ik mee zou zingen of bidden, maar dit hielp die arme vrouw niet veel. Ik mocht meezingen, mijn lust was zo, en menigmaal was ik ook geneigd om met de kinderen mee te bidden.” In of rond 1847 werd zij met haar man en 2 van hun 7 kinderen in Breda gedoopt.

Belangstelling voor het Joodse verleden van Tiel

In Tiel uitte deze belangstelling zich in de activiteiten van de stichting Onderzoek Joods Verleden in Tiel. Met in het bestuur o.a. de gereformeerde theoloog Dr. Douwe van Swighem, museumconservator Peter Schipper en streekarchivaris Wim Veerman. De belangrijkste erfenis van deze inmiddels opgeheven stichting is het in 1992 verschenen (en nog steeds verkrijgbare!) boek ‘Besneden en begraven .... Vijf eeuwen Joden in Tiel en het Gelders Rivierengebied’ van Jakob Becker met een onbeschrijfelijke schat aan informatie. Daarnaast werd in die periode door en in het toenmalige archief aan de Agnietenstraat een prachtige expositie georganiseerd.

Op 3 mei 1996 werd het Joodse monument aan de Agnietenstraat onthuld en op 7 april 2010 werden, op initiatief van o.a. Toos

Groen, de ‘Stolpersteine’ gelegd door ‘uitvinder’ Gunter Demnig terwijl in datzelfde jaar de daarop betrekking hebbende ‘Lesbrief’ verscheen. Ook daarna bleven de hekken van de Joodse begraafplaats vrijwel steeds gesloten en werd het ook letterlijk stil toen vandalisme er voor zorgde dat het monument in de Agnietenstraat er, uiteindelijk voor een periode van enkele jaren, het zwijgen toe deed. Pas in 2019 kwam er, na stevige druk vanuit verschillende geledingen binnen de Tielse samenleving, weer geluid uit de speakertjes. Maar nog niet zoals ooit door de kunstenaars Willem den Ouden en Johan Goedhart was beoogd.

Omslag brochure ‘Stolpersteine’

Joodse begraafplaats wordt 'Huis der Levenden'

Nadat, op verzoek van de gemeente Tiel, in 2015 een groot deel van het beheer en onderhoud van de Joods begraafplaats (eigendom van het NIK [Nederlands Israëlitisch Kerkgenootschap]) aan de stichting Ter Navolging Tiel was overgedragen kwam er weer 'leven' op het 'Huis der Levenden / Huis des Levens' zoals een Joodse begraafplaats volgens de Joden heet. In samenwerking tussen de Gemeente Tiel en de stichting Ter Navolging Tiel, werd het metaheerhuisje (het huisje waarin het lichaam van een overleden voorafgaand aan de snel op het overlijden volgende begrafenis ritueel wordt gereinigd) opgeknapt en door de stichting ingericht met een expositie over het eertijds rijke Joodse leven in Tiel.

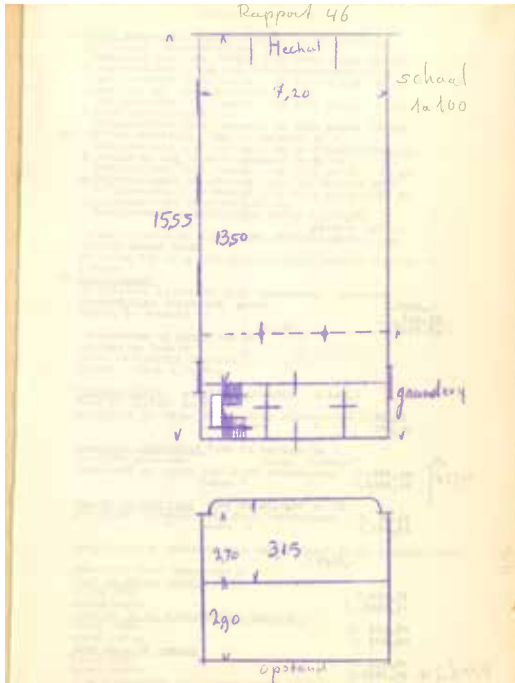
In het metaheerhuisje bevonden zich al sinds mensenheugenis tal van vaak unieke, in alle gevallen aanwijsbaar eeuwenoude, objecten. Zoals het spreekgestoelte dat in 1837 werd vervaardigd door twee zadelmakers en de 'waskist' met nappen en emmers en de draagbaar die alle dateren uit het eind van de 18e eeuw. Uit het opschrift op de draagbaar valt op te maken dat er toen al sprake was van een Tielse Joodse gemeenschap. Verder documentatie is helaas (waarschijnlijk) verloren gegaan.

In de week van '75 jaar geleden D-Day', op maandag 3 juni 2019, werd de brochure 'Stolpersteine, de blijvende herinnering aan Joods Tiel' gepresenteerd. Daarmee was het enkele jaren geleden ingezette proces niet afgerond: in het Flipje en Streekmuseum Tiel bevindt zich, zeker samen met die in het metaheerhuisje, een ten opzichte van ande-

re plaatsen rijk geschakeerde collectie aan Joods erfgoed.

Kerkelijk erfgoed

Uit overleveringen kan worden aangenomen dat de Tielse Joden al voor het stichten van de eigen synagoge in 'huissynagogen' bijeen kwamen. Dat was algemeen gebruik in niet alleen de kleinere gemeenten maar ook in delen van Amsterdam! Bekend is dat de eerste steen van de Tielse synagoge in 1837 werd gelegd en dat deze in 1839 in gebruik werd genomen. Deze is bij de overname van het gebouw door de Moslims uitgenomen en staat nu op de Joodse begraafplaats van Tiel. De synagoge was 15,5 bij 7,2 meter en telde 136 zitplaatsen: 96 beneden voor de mannen en 40 voor de vrouwen op de gaanderij boven de entree en het halletje. Bij de uitgang bevond zich het, voor een deel uit de 17e eeuw daterende, fonteintje, bestemd voor het ritueel reinigen van de handen. Dat prijkt nu in het metaheerhuisje. Waarschijnlijk werd bij de ingebruikname van de synagoge een deel van de objecten die al in de thuissituatie werd gebruikt gebracht. In de jaren daarna werd de collectie allengs uitgebreid. Daarvan getuigen enkele inventarislijsten die dateren uit december 1942 en februari 1943 die werden opgesteld door voorzitter / secretaris S. de Winter, vice-voorzitter A. Bartels en kerkbestuurder D. Cohen. Van hen overleefde alleen Bartels de oorlog. De lijsten beschrijven de 'kerkelyke goederen' die per expediteur werden verzonden aan de Ned. Isr. Hoofdsynagoge te Amsterdam. Het overzicht van december 1942 omvat 51 objecten en dat van februari 1943 nog eens 22 stuks.

Plattegrond van de Sjoel (collectie: Joods Historisch Museum)

“Niet vermeld op inventaris-lyst staan 1 slachtmes, 1 vleesch stempel met datum plaatjes, 1 map voor thora in rood, 1 jaartydenboek en diverse taleisim [gebedsmantels, vdS], al of niet in zak; gebedenboeken enz. behoorend aan ...”.

Op 26 mei 1948 meldt Sal Manassen aan ‘Amsterdam’ dat er “van het zilver van onze sjoel is overgebleven: 6 zilveren siertorens, 2 zilveren schilden, 3 aanwijzers (jodajiem) en 1 zilveren blad alsmede 2 Sifra Thora-Rollen met de Tora”.

In juni 1984 werd dat wat er aan Joods erfgoed restte door Sal Manassen en predikant Douwe van Swighem, die o.a. Hebreuws gaf aan het Tielse Gymnasium, vanuit Arnhem naar de ‘thuishaven’ Tiel gebracht.

Daar werd het ‘in bruikleen’ opgenomen in het inventarisschrift van de Vereniging Oudheidkamer voor Tiel en Omstreken die indertijd de collectie van het Tielse museum beheerde. Sindsdien huist het grootste deel van de objecten in een tweetal vitrines van het Tielse museum, in de nabijheid van de grote maquette van Tiel en de Tielse Canon. Van de 6 siertorens zijn er 2 (niet bij elkaar horende) teruggevonden en van de ‘aanwijzers’ slechts 1. De Sifra Thora (Tora-rollen) waren en zijn nog steeds spoorloos. Naar aanleiding van geruchten als zouden deze Torarollen in de oorlog door rebbe Elburg op de Joodse begraafplaats in Tiel zijn begraven is in de zomer van 2018, door leden van de BATO met vrijwilligers van de stichting Ter Navolging Tiel, met een grondradar op de aanwezige ‘lege plekken’ (een Joods graf mag niet beroerd worden) gezocht. Helaas leverde de zoektocht vooral kroonkurken en lipjes van blikjes op ...

Joods erfgoed in het Tielse Museum

In januari 2019 werd door Ben Manassen, oudste zoon van Sal Manassen, het initiatief genomen om een deel van het Joods erfgoed in het Flipje- en Streekmuseum een opknopbeurt te geven. Dat gebeurde op 15 januari 2019 door een aantal vrijwilligers van het museum en de stichting Ter Navolging onder leiding van Sharon Manassen, kleindochter van Sal Manassen en een nichtje van Ben.

Dat poetsen was de opmaat van een voorgenomen fysieke hersteloperatie van een deel van dat erfgoed. In samenhang met het poetsen is het metalen erfgoed nader bestudeerd en gedocumenteerd.

Schoonmaken Joods erfgoed door zilversmid Sharon Manassen, in het Flipje- en Streekmuseum (foto: auteur)

Glas op zilveren voet

Bij het poetsen van de zilveren voet, met een houten onderkant, van dit rijk gegraveerde glas werd de tekst 'BM 19-11-22' gevonden. Dankzij snel internetverkeer tussen nazaten kon dit worden vertaald in 19 november 1922, de 50e verjaardag van Benjamin Manassen. Slager Benjamin Manassen, vader van Sal en grootvader van Ben, met enige tijd zowel een kosjere als een niet-kosjere slagerij was decennia lang bestuurlijk actief binnen de Tielse Joodse gemeenschap.

Tora mantel

Een blikvanger is de door veelvuldig gebruik versleten rode Tora mantel. In de opgave van december 1942 staat '1 rood zyden Thora mantel van Is. van Buuren'. Hoewel het tegenwoordig door de AVG, de 'wet op de pri-

vacy', niet altijd eenvoudig is om persoonsgegevens (ook van hen die al ruim 75 jaar geleden zijn vermoord) te achterhalen, lijkt het waarschijnlijk dat deze Toramantel is geschonken, of in bruikleen gegeven, door Israël van Buuren. Volgens het geboorteregister in Amsterdam geboren als Israel Aron van Buuren, zoon van een in 'Beuzigem' geboren vader, van beroep koekbakker, en een in Emmerich geboren moeder, vestigde hij zich met zijn jongere zusters Heintje, Elisabeth en Henriëtte op 15 januari 1901 vanuit Buren (waar hij op 31 december 1900 uit vertrok) in Tiel.

Daar vestigde hij zich als 'vleeschouwer' aan de Weerstraat B 50. Hij overleed op 30 juli 1912, waarna hij werd begraven op de Joodse begraafplaats van Tiel.

Van Buuren was op 13 maart 1855 in Amsterdam geboren en vestigde zich op een nog onbekend moment in Buren. Rond 1900 werd de Joodse Gemeente Buren opgeheven bij gebrek aan Joodse families. Omdat de meest Joodse slagers zich door kosjer te slachten richtten op de Joodse klandizie verviel hun inkomstenbron in Buren. En zo werd Tiel weer een kosjere slachter rijker! Opmerkelijk is de advertentie die op 21 januari 1912, kort voor het overlijden van Van Buuren, door Levy Hes werd geplaatst in Tielsche Courant. Deze Hes was de in 1862 in Gorredijk geboren Levie Hartogs Hes.

De ooms waar hij het in de advertentie over had waren Levie Hartogs Hes en Jacob Hartogs Hes, eveneens in het Friese Opsterland geboren.

Zo eindigde de zoektocht naar de oorsprong van de Tora mantel in een advertentie en

wacht de Tielse Joodse historie op verdere ontdekkingen. Want naar de historie van de meer dan 100 in Tiel geboren Joden die tijdens de sjoa werden vermoord moet nog nader onderzoek worden verricht.

Het Joodse Kwartier in Tiel

Tiel heeft nooit een 'Joodse wijk' gekend zoals dat wel het geval was in vooral de grotere steden. Wel kende Tiel een 'Joods kwartier' dat werd gevormd door de Synagoge (nu Moskee) en de School met de ruimte voor verenigingsactiviteiten (nu computerzaak Return) alsmede de woning van de rebbe (leraar) en de woning van de sjammes (koster), nu beide een woonhuis. De entree van de synagoge was bereikbaar vanaf zowel het Bleekveld als de Agnietenstraat. De ingang aan de Agnietenstraat werd gevormd door een metalen hek dat werd bekroond door een lantaarn. Het hek is nog aanwezig maar de lantaarn is, waarschijnlijk in de oorlog, verdwenen.

Tot aan 1851, het jaar waarin de Joodsche School werd voorzien van een verdieping (zie ook de gevelsteen met de aanduiding 1851), was het een mooi ogend gebouw met de centrale ingang aan de Westluidenschestraat. Aan de achterkant van het gebouw, de kant van het gangetje, was ook een toegang tot de School. Daar waren twee uitbouwen, en nu twee deuren, te zien: aan de toenmalige zijkant (nu de entree) de ruimte voor het reservoir voor het ernaast, waarschijnlijk schuin daaronder gelegen Mikwe, het bad dat bestemd was voor de rituele reiniging. Tijdens de uitbreiding met een verdieping is het pand naar achteren uitgebouwd waardoor het reservoir en het Mikwe inpandig

werden. Door toenmalig voorzitter van de Vereniging Oudheidkamer, architect Sytze van der Zee, werd in de negentiger jaren van de 20e eeuw een fraaie maquette van het Joodse kwartier gemaakt die helaas zeer waarschijnlijk verloren is gegaan.

Joods Tiel ontdekken

Op de website van de stichting Ter Navolging Tiel (www.ternavolgingtiel.nl) staat een te downloaden 'Wandeling door Joods Tiel'. Wie het in georganiseerd verband wil doen kan aansluiten op zondag 17 mei 2020 tijdens een door Crescas georganiseerde wandeling onder het motto 'Ontdek Joods Tiel'. Deze wandeling start om 11 uur bij het dichtst bij de Agnietenhof gelegen 'tolhuisje' van de Parkeergarage en eindigt tegen 13.30 uur in het Flipje en Streekmuseum waar dan een expositie te zien is met werk van de Tielse beeldend kunstenaar Mozes Cohen, óók een slachtoffer van de Sjoa. Opgave voor deze wandeling: www.crescas.nl.

Meer informatie

- Joods Historisch Museum - onder Tiel
- Flipje en Streekmuseum Tiel
- Joodse Begraafplaats Tiel & website stichting Ter Navolging Tiel
- Brochure 'Stolpersteine' – uitgave stichting Ter Navolging Tiel

Geraadpleegde bronnen

- Regionaal Archief Rivierenland
- NIW
- Joods Historisch Museum
- Stichting Ter Navolging Tiel

Erfgoed Symposium op 8 februari 2020

Peter Schipper

Op 7 oktober 2017 organiseerde de vereniging Oudheidkamer voor Tiel en Omstreken een erfgoed symposium. Doel was te bepalen waar de stad Tiel stond op het gebied van, vooral gebouwd, erfgoed en het kweken van meer begrip en enthousiasme bij bestuurders en bevolking. Diverse sprekers, onder andere van Erfgoedvereniging Heemschut en de historische vereniging Voet van Oudheusden uit Culemborg voerden het woord.

Vertegenwoordigers van Zutphen hielden ons voor op welke manier deze stad succesvol werkt aan het in stand houden van het lokale monumentale erfgoed.

En wat zijn we in de tussentijd in ons eigen Tiel opgeschoten? Aan mooie woorden geen gebrek. Er verschenen: het 'Erfgoedplan' en het rapport 'De smaak van Tiel'. Beide onderstrepen het belang van een (binnen) stad waar oud- en nieuwbouw elkaar op een harmonische manier versterken. Deze insteek kan ook afstralen op de totale aantrekkelijkheid van Tiel, met name als winkel-, woon- en horecahart van de Betuwe.

Tijd om weer te evalueren hoe het gesteld is met ons monumentale erfgoed. Het blijft op en neer gaan. Enerzijds zijn er vreugdevolle, vooral door particulieren geïnitieerde, projecten, zoals de succesvolle ombouw van het postkantoor tot appartementen. Anderzijds zie je gebouwen met de monumentenstatus hard achteruitgaan: een beeldbepalend hekwerk op de stoep van het voormalige weeshuis aan

het Hoogeinde verdween en andere monumenten tonen tekenen van verval of zijn illegaal verbouwd. De gemeente Tiel schrapt bovendien een potje voor onderhoud van gemeentelijke monumenten door particulieren.

Het voorlopige programma voor 8 februari 2020 ziet er als volgt uit:

- Joks Jansen, oud bijzonder hoogleraar Ruimtelijke Planning spreekt over het belang van erfgoed en de kijk op de toekomst
- Henri van Zandvliet vertelt hoe hij het oude postkantoor omtoverde tot een aantrekkelijk appartementengebouw
- De Tielse architect Pieter Wagter neemt ons mee in het thema 'nieuw bouwen in een historische stad'.
- Arnoud Reijnen, voorzitter van Waardevol Tiel en Stadsherstel, belicht de kansen en bedreigingen van Tiel als monumentenstad.
- En dat alles onder leiding van oud gedeputeerde en inwoner van Tiel Josan Meijers
- Paneldiscussie waarvoor ook de Tielse wethouder monumentenzaken Frank Groen is uitgenodigd

De organisatie van het erfgoed symposium ligt in handen van de Oudheidkamer en Waardevol Tiel.

De vervallen stoep van Westluidensestraat 49. Let op het bordje 'Gemeentelijk monument' naast het huisnummer!

Actueel

Ria Kragten

Mist u het ook?

Als nieuwsgierige nieuwkomer in Tiel ben ik heel blij met het Kalendarium op de website en met de Biografische Woordenboeken. Nu heb ik wel de nummers 1 tot en met 5 weten te bemachtigen en vernam dat nummer 7 in aantocht is maar het Biografisch Woordenboek 6 is nergens te krijgen. Weet zelfs niet wie er in staan, daardoor denk ik nu dat ik heel belangrijke personen mis. Ik schijn niet de enige te

zijn. Naar verluidt is er veel vraag en bij het bestuur van de Oudheidkamer (OKT) is er bereidheid om een extra oplage te laten drukken. Maar ja; het bestuur van de OKT weet ook dat veel vraag kan betekenen dat één vrager op meer plaatsen zijn wens kenbaar maakt. Vandaar het verzoek aan u om bij secretaris@oudheidkamer-tiel.nl voor 1 februari te melden als u graag in het bezit wil komen van BW6.

Mededelingen / vragen / impressies die in geen bestaande rubriek passen maar die we toch onder de aandacht willen brengen. Op onze website www.oudheidkamer-tiel.nl kunt u meer te vinden over deze onderwerpen, ook www.detielaar.nl geeft vaak uitgebreide achtergrondinformatie.

Kinderjaren in Tiel in de jaren veertig en vijftig

Het themagedeelte van de goed bezette ledenvergadering op 5 november stond in het teken van 'het gewone' leven in de tweede wereldoorlog en de jaren van wederopbouw.

Walter Post interviewde Annemarie Daalderop en Wim Rust zodanig dat wij een heel goed beeld kregen van twee uiteenlopende werelden. De gesprekken geven zeker aanleiding om dit

onderwerp, hetzij in een artikel in dit blad hetzij in een vervolgesprek op een lezingenavond, verder uit te diepen. Zie ook het artikel in 'De Tielenaar' (www.detielaar.nl) van 8 november.

Foto: Jantine Bouman

Presentatie

De Prins Mauritschool aan de Wadenoyenlaan had de week van 28 oktober de premier van de reizende tentoonstelling 'Rivierengebied

herdenkt'. Het zijn twaalf borden met thema's van Market Garden tot Oorlogsschade. Emile Smit gaf een gastles, de juf diepte

het onderwerp verder uit, maakte er een project van waar de leerlingen mee aan de slag gingen en dat op posters weerslag vond.

Foto: Anja Zweers-Hendriks

Terugblik

Op 8 november jl. werd het twintigste jaarboek van de Stichting Tabula Batavorum gepresenteerd. Het thema en

titel is 'Heen en Weer' en behandelt het verkeer en vervoer in de Betuwe door de eeuwen heen. Aan dit boek is

o.a. meegewerkt door 'onze' Angelika Niemantsverdriet en Emile Smit.

Wim Veerman

E. de Bruijn, De hoeve en het hart. Een boerenfamilie in de Gouden Eeuw. Amsterdam 2019. ISBN 978 90 446 4061 8. Uitgebreide bronnen- en literatuuropgave, noten en personenregister. 464 pagina's. € 24,99.

Het boek, dat binnen een maand al een tweede druk kreeg, is gebaseerd op een gouden vondst. Namelijk 329 brieven van- en aan de zeventiende eeuwse Herwijjnense boer Arien van Rijkhuijsen, Zijn zoon Gijsbert in Leiden schreef ze over en samen verzamelden ze informatie voor de stamboom van de familie. In totaal werden dat acht dikke folianten, die uiteindelijk in het Leidse stadsarchief terecht kwamen. Over het boerenleven in de Tielerwaard is weinig tot niets bekend. De auteur beschrijft het boerenleven in Herwijnen en Hellouw en de Tielerwaard liefdevol en beeldend voorzien van algemene historische informatie in de periode van ca. 1600-1750. De hoofdstukken over liefde, werk, cultuur, de positie van de vrouw, rangen en standen, onderwijs en geloof geven een boeiend inkijkje in het toenmalige plattelandleven. Zij heeft daarmee een geweldig werk verzet en vele archieven van dorpen, kerk- en polderbesturen na moeten pluizen. Daarmee heeft ze op een magistrale wijze een stukje Betuws plattelandscultuur voor een breed publiek beschreven. Dit boek behoort in elke boekenkast aanwezig te zijn!

M. Lafaille, Onderweg. Twaalf reflecties om bewuster te wandelen. Gorredijk 2019. ISBN 978 90 5615 5050 6. Geïllustreerd. 238 pagina's. € 24,99.

De bij velen bekende, uit België afkomstige, maar al sinds mensenheugenis in Tiel wonende tuin- en landschapsontwerper Michiel Lafaille heeft een inspirerend boek geschreven voor wie van wandelen houdt. De in de ondertitel genoemde reflecties zijn mooie filosofische beschrijvingen van wandelingen in Nederland en België. De bedoeling van de auteur is dat men als wandelaar bewuster daarmee bezig is en om zich heen kijkt. Waardoor men meer kan genieten van de steden, dorpen, de natuur en de gewone dagelijkse dingen om ons heen. Twee van die wandelingen spelen zich af in de Betuwe. Een winterwandeling bij Zoelen en een op de Heerlijkheid Mariënwaerd bij Beesd. Het is de auteur gelukt deze wandelingen, maar ook de andere, zodanig te beschrijven dat ze ook voor de fervente Betuwe-wandelaar nieuw lijken. Elke beschreven wandeling in het boek wordt afgesloten met een 'leermoment'. Het is de auteur gelukt er tevens een 'rustgevend boek' van te maken met prachtige foto's. Want zelfs als men niet wandelt, maar wel graag leest, is het een prettig leesbare tekst die het gevoel geeft zelf die wandelingen te maken.

W. Gresnigt en R. Kegel, Dierenrijk. Groningen 2019. ISBN 978 94 930 59214. Vijf genummerde geïllustreerde katerntjes met in een cassette. € 22,50.

Een bijzonder vormgegeven publicatie voor wie van dieren houdt. Naar een idee van Rinske Kegel, die ook per boekje de elf teksten schreef, heeft de uit Tiel afkomstige grafische kunstenaar Wouter Gresnigt daarbij heel curieuze afbeeldingen gemaakt. De basis vormen combinatiewoorden waarin de naam van een dier voorkomt. Bijvoorbeeld dichterbij, tentharing, steunbeer, mispoes, enz. Daarbij geschreven een grappige, pretentieloze, badinerende tekst en geïllustreerd met een afbeelding van het betreffende dier. Gresnigt heeft daar dan een geheel nieuw verzonnen, grappig dier van gemaakt. Zo zijn er vijftig tekstjes en evenveel afbeeldingen van niet bestaande wonderlijke dieren vervaardigd. Samen vormen die, zoals de auteurs het noemen een 'eigen encyclopedie' van deze bizarre dierenwereld. Een geestig geheel en een leuk cadeau voor de dierenliefhebber. Gresnigt heeft meerdere boeken gemaakt en met zijn werk aan verschillende exposities meegewerkt en prijzen gewonnen. Voor de Drumptenaren onder ons. Wouter heeft in de jaren 1998-2000 een aantal corsowagens ontworpen en heeft in 2003 samen met Gerrit Overdijk het 40-jarig jubileumboek van het Drumpts corso geschreven.

J.A. de Boer, Van boerenknecht tot president. Een tijdreis van de Linge naar de Hudson. Varik 2019. ISBN 978 94 90329 92 1. Full colour geïllustreerd. 220 pagina's. € 29,95

De auteur, die in zijn functie als burgemeester van de gemeente Buren de achtste president van Amerika, Martin van Buren 'ontdekte', werd daarvoor zo geïnspireerd, dat hij besloot over deze persoon een boek te schrijven. Om inspiratie op te doen heeft hij daarvoor zelfs een bezoek aan Amerika gebracht en de met deze president verbonden historische plaatsen bezocht. Het verhaal gaat over een economische vluchteling die het Graafschap Buren in 1631 verlaat en zich in Amerika op een landbouwkolonie vestigt. Deze man Cornelis Maessen, werd de stamvader van de Van Buren familie in Amerika, waarbij de zesde generatie een president voortbracht. Martin van Buren uit Kinderhook aan de Hudson werd de achtste president (1837) van de Verenigde Staten. De auteur gaat specifiek in op de omstandigheden waaronder de hoofdpersonen Maessen en Van Buren opgroeien, hoe zij hun bestaan opbouwen en wat zij bereiken. Hoe het mogelijk is dat in twee eeuwen, de nazaat van een boerenknecht beëdigd wordt als president, wordt in het boek uit de doeken gedaan. Naast mooie illustraties zijn er tekstkaders ingevoegd met interessante wetenswaardigheden.

Regionaal Archief Rivierenland

Sylvia Dumont

Flipje wordt nationaal erfgoed

Het Regionaal Archief Rivierenland (RAR) heeft geld gekregen van het 'Nationaal programma voor het behoud van het papieren erfgoed', Metamorfoze. Met het toegekende bedrag wordt het komend jaar het archief van de Koninklijke Maatschappij De Betuwe materieel verzorgd en gedigitaliseerd. Mij. De Betuwe was de eerste jamproducent van Nederland en was tot ver in de 20e eeuw marktleider. Het archief loopt van 1888 tot 1987. Het archief geeft een mooi beeld van de vroege sociaal- en macro-economische geschiedenis van Nederland en de omslag naar moderne bedrijfsvoering in de voedingsindustrie en conservenindustrie.

Verslagen Gezondheidscommissies Tiel, Culemborg, Zaltbommel gedigitaliseerd

De verslagen van de gezondheidscommissies van Tiel, Culemborg en

Zaltbommel over de periode 1903-1932 zijn gedigitaliseerd en vanaf eind 2019 in te zien via de website van het RAR! Jaarlijks werd verslag gedaan van de stand van zaken in hun werkgebied betreffende besmettelijke ziektes, onbewoonbare woningen, drinkwatervoorziening etcetera. Alles wat de openbare gezondheidszorg betrof. De verslagen zijn een duidelijke informatiebron over de ontwikkeling van de gezondheidszorg in een gebied en welke inspanningen daarvoor werden gedaan. Ze werkten voor een veel groter gebied dan hun naam aangaf. Zo was die van Tiel daar ook gevestigd, maar het werkgebied omvatte ook Ophemert, Echteld, IJzendoorn, Dodewaard, Valburg, Kesteren, Wamel, Druten en Appeltern! Die van Culemborg had ook Beusichem, Maurik, Buren, Buurmalsen, Geldermalsen, Wadenoijen, Deil, Beesd, Zoelen, Est en Opijnen en Lienden in haar portefeuille. En vanuit Zaltbommel hield men zich ook bezig met

Heerewaarden, Dreumel, Waardenburg, Haaften, Varik, Vuren en Herwijnen.

Vrijwilligers RAR werken hard aan indexering kerkelijke registers

De vrijwilligers van het RAR werken voortdurend aan de indexering van de kerkelijk doop-, trouw-, begraaf- en lidmatenregisters. Het afgelopen jaar zijn 200.000 nieuwe namen online gekomen. Waaronder tienduizenden namen uit Burense bronnen. Zo werd dit jaar het lidmatenboek van de Hervormde gemeente Beusichem over de jaren 1653-1791 en de trouwinschrijvingen van de Hervormde gemeente Buren over de jaren 1669-1765 geïndexeerd. Deze inschrijvingen zijn nu makkelijk online vindbaar door op de website www.regionaalarchiefrivierenland.nl de gezochte achternaam in te voeren in het zoekmenu 'Zoeken naar Personen'.

Flipje en Streekmuseum Tiel

Lisette le Blanc, conservator

Een Doeleman voor het Flipje en Streekmuseum

Het is alweer een tijdje geleden dat ik benaderd werd door het echtpaar Jan en Marianne Rijnders. Het echtpaar Rijnders wilde een schilderij van Doeleman aan het museum schenken uit de nalatenschap van Goossen Rijnders uit Tiel. Het museum heeft aan aantal schilderijen van Doeleman in de collectie en het zou dus een mooie aanwinst zijn voor het museum.

Johan Doeleman werd geboren in Hoorn in 1880 en overleed in Soest in 1957. Samen met zijn vrouw Maria Elisabeth Heins, met wie hij in 1912 trouwde, vestigde hij zich in Tiel. Johan werd docent aan de ambachtsschool en schilderde in zijn vrije tijd. Het gezin woonde in de Burgemeester Bönhofflaan 22 te Tiel. Doeleman werd een bekendheid in Tiel mede door zijn fraai geschilderde stillevens. Ook maakte hij houtsneden. Een van de schilderijen kwam terecht bij de familie G. Rijnders, die een

schildersbedrijf had in de Eerste Bleekveldstraat 4 te Tiel, namelijk M. Rijnders en zn. Goossen Rijnders (1899 – 1944) schilderde zelf ook. “Als jongetje ben ik er mee opgegroeid”, vertelt kleinzoon Jan me als ik het echtpaar opzoek in het pittoreske dorpje Langelo in Drenthe om het schilderij op te halen. “Ik was niet erg enthousiast, vervolgde hij. Ik vond zo’n stillevens van een dode vogel niks. Het zou kunnen zijn dat Doeleman les gaf aan mijn grootvader Goossen. Mijn grootvader gaf ook praktijkles aan de ambachtsschool.”

Het schilderij toont een stillevens van een hangende dode vogel, grauwgrijs van kleur, op een lichte achtergrond. De schilder heeft aandacht voor kleurencombinaties en voor details. Het is misschien te begrijpen dat een jongen die dit schilderij zijn hele jeugd ziet in de huiskamer de afbeelding van de dode vogel niet leuk vond. Het is geen vrolijk onderwerp, maar Doeleman wist ondanks het beperkte

en sombere kleurgebruik een harmonieuze kleurencompositie weer te geven. Hij had gevoel voor kleur en compositie.

Na het schilderij ingepakt te hebben brachten Jan en Marianne mij via een omweg door het prachtige Drentse landschap terug naar het station in Assen. Het voelde als een vakantie-dag om hier op bezoek te zijn en zo hartelijk en gastvrij te worden ontvangen met heerlijke koffie met iets lekkers en op de terugweg met een heerlijk broodje met een sapje voor in de trein naar huis.

TEN ONRECHTE BESCHULDIGD

In de schaduw van Market Garden

TEN ONRECHTE BESCHULDIGD is de gereconstrueerde levensbeschrijving van de ambitieuze, rebelse en groothartige verzetsstrijder Johannes Van Zanten. Met zijn 'Knokploeg Betuwe' pleegt hij ten tijde van de Tweede Wereldoorlog zowel kleine als grote verzetsdaden door het hele land. Zijn Tilburgse zegeltjeskraak in samenwerking met KP Soest, behoort tot één van de grootste verzetsdaden in de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog. Maar zijn 'Five minutes of fame' moeten toch gezocht worden in de nacht van 21 september 1944 wanneer de fameuze overtocht plaats vindt van 16 geallieerden parachutisten die Van Zanten met militaire precisie over de Waal weet te zetten naar het reeds bevrijde gebied.

Het levensverhaal in TEN ONRECHTE BESCHULDIGD heeft ook een tweede laag. Die gaat over de verstrengeling van vriendschap, haat en beschuldigingen wat eindigt in de liquidatie van de machtige en rijke dorpsbewoner Leccius de Ridder als het directe gevolg van 'Market Garden'. Deze misdaad werd meteen toegeschreven aan de leider van de 'Knokploeg Betuwe'. Maar onderzoek wijst uit dat hij niet de dader kan zijn geweest. Ruim twee maanden later wordt Johannes van Zanten in Utrecht opgepakt en op 2 december 1944 door een vuurpeloton gefusilleerd. Slechts 33 jaar oud en vader van vijf kinderen.

TEN ONRECHTE BESCHULDIGD - In de schaduw van Market Garden - is gebaseerd op archiefstukken, historische boeken en interviews met zowel de nabestaanden van Van Zanten als van zijn KP-leden en met degenen die de personen in het boek hebben gekend en van de omstandigheden op de hoogte waren.

Het boek is royaal voorzien van deels unieke foto's. TEN ONRECHTE BESCHULDIGD kunt u reserveren door voor 1 januari een bericht met uw gegevens te sturen naar info@hkko.nl en het bedrag van 24,95 euro over te maken op rekeningnummer NL30RABO.0331-9571.83 t.n.v. Historische Kring Kesteren & Omstreken onder vermelding 'Ten onrechte beschuldigd'. Het is ook mogelijk het door u gereserveerde boek op te laten sturen, hieraan zijn dan wel verzendkosten verschuldigd.

Vereniging Oudheidkamer Tiel en Omstreken

De Nieuwe Kroniek is een uitgave van de Vereniging Oudheidkamer Tiel en Omstreken. De Oudheidkamer is opgericht in 1901 en houdt zich bezig met het verleden van Tiel en het Rivierenland en de relatie daarvan met het heden. De vereniging deelt haar kennis over het cultureel erfgoed van stad en regio met beleidsmakers en andere belanghebbenden en volgt kritisch ontwikkelingen die het erfgoed kunnen aantasten. De vereniging stimuleert initiatieven die het aandachtsterrein van de vereniging raken. De programmacommissie biedt de leden van de vereniging ieder jaar een uitgebreid lezingen- en excursieprogramma. Naast stad- en streekgebonden onderwerpen krijgen ook meer algemene onderwerpen op cultuurhistorisch gebied aandacht.

De vereniging kent de volgende werkgroepen:

ARCHEOLOGISCHE WERKGROEP BATO

Waakt over de bodemschatten en zorgt voor het documenteren en toegankelijk maken van waardevolle bodemschatten.

Contact: Willem Spekking.
E: willem.spekking@wur.nl

HISTORISCHE WERKGROEP TIEL

Verzorgt publicaties over streekgebonden historische onderwerpen en legt het heden en verleden vast in beeld en geluid.

Contact: Beatrijs van Dijk
E: bvdijk@rarivierenland.nl

COMMISSIE ERFGOED

Waakt over de talrijke monumenten en ander cultureel erfgoed in Tiel en de regio.

Bert van Setten

PROGRAMMACOMMISSIE

Stelt het Jaarprogramma van de vereniging samen.

Contact: Anne-Marie Daalderop
E: a.daalderop1@kpnplanet.nl

Vanaf nu wordt De Nieuwe Kroniek geseald in recyclebare folie gemaakt van 100% suikerriet.

Coverbeeld: Arnhemse Orkestvereniging/Het Gelderse Orkest in de St. Maartenskerk. Solist: Herman Krebbers, viool (foto: Regionaal Archief Rivierenland)

BESTUUR

Contactadres bestuur

M.J. (Martin) van der Mark, *voorzitter*

E.J.Th.A.M.A. (Emile) Smit, *secretaris*

J.C. (Hans) Oosterman, *penningmeester*

A.A. (Toine) Bäcker

Mevr. M.M. (Ria) Kragten-van der Mark

Mevr. M.A.M. (Ans) van den Meijdenberg

P.R.M. (Paul) van der Ven

E: secretaris@oudheidkamer-tiel.nl

Het lidmaatschap voor het kalenderjaar 2020 van de Oudheidkamer Tiel bedraagt € 20,-.

Te voldoen op: NL95INGB0004240023

Uitgebreide informatie over de vereniging, de werkgroepen, het jaarprogramma, de uitgegeven en nog voorradige boeken, de eerder verschenen nummers van de Nieuwe Kroniek en nog veel meer vindt u op de website van de vereniging: www.oudheidkamer-tiel.nl

WEBBOUWER EN WEBMASTER

Contact: Dick Buijs

E: dick@oudheidkamer-tiel.nl

REDACTIE DE NIEUWE KRONIEK

Ria Kragten, Pierre van der Schaaf,

Peter Schipper en Wim Veerman.

Contact: nieuwekroniek@oudheidkamer-tiel.nl

Realisatie: emjee | grafische vormgeving, Varik

Leden van de Oudheidkamer ontvangen de Nieuwe Kroniek gratis. Losse nummers zijn verkrijgbaar bij boekhandel Arentsen.

De redactie heeft getracht de rechten betreffende foto's, afbeeldingen, teksten e.d. van derden, gebruikt in De Nieuwe Kroniek, te achterhalen. Indien personen of instanties van mening zijn dat hun rechten niet voldoende zijn gerespecteerd, dan kunnen zij daarover contact opnemen met de redactie.

Meningen of feiten, weergegeven in de bijdragen aan dit blad vallen onder de verantwoordelijkheid van de betreffende auteur. Redactie en uitgever zijn hiervoor niet aansprakelijk.

Vereniging Oudheidkamer Tiel en Omstreken

KAHERMUZIEK - TIEL
1957 - 1958

3e ABONNEMENTS-CONCERT
op DINSDAG 10 DECEMBER 1957

ALMA MUSICA

EVERARD VAN ROYEN, Ruit
MAXIMO SICHON, Ketsel
PAUL GODWIN, Violoncello
JONAN VAN HELDEN, Violoncello
CAROL VAN LEEUWEN BOONKAMP, Violoncello
GUSTIA GOLDSCHMIDT, Violoncello

1. A. S. Bach (1685-1750)
2. J. S. Bach (1685-1750)

Concerto y. v. "Ja Henk", no. 4, op. 2
Lied "Liedje"
"Liedje"
"Liedje"
"Liedje"
"Liedje"
"Liedje"
"Liedje"
"Liedje"
"Liedje"
"Liedje"

Bezoekt vooral
"Het Provinciaal Tooneel"
(directie JEAN VAN LAAR)
in het
"HOF VAN GELDERLAND."

Elke avond omroep van de KUNSTELIJK SPERTIEN, met vermelding o.a.: „Die gans broken spiegel!“, „Kan je nog eens terug!“ en „Hoezo gaat ons zoo wassen!“

IN DE NACHTELAREN JAAR „1910“
CAFE-CONCERT.
Aparte gelegenheid om te souperen.
H. DEN BIEZEN & Co.

Vrijdagavond!!
van 5 tot 8 uur
worden in Hotel Café-Rest.
„HET HOF VAN GELDERLAND,
Voorstad, TIEL,
Teleph. 183,
oude Kunstgebitten,
al zijn het stokken en brekken, voor
reusachtige heuze prizen inrekecht.

